

συμε εἰς τὴν ἔρευνά μας νὰ γευθοῦμε τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας, τότε δὲν θὰ κινδυνεύουν πλέον τὴν θέλησίν μας οὔτε οἱ πρόληψεις τῆς ἐποχῆς, οὔτε ἡ φοβέρα τῶν ἀνθρώπων, οὔτε οἱ ἀβεβαιότητες τοῦ νοός μας. ὀλέθριες ἀβεβαιότητες ἐπειδὴ καταντοῦν καὶ συντομότερο τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς, κατασταίνοντάς μας ρηχούς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ ἀργούς εἰς τὰ ἔργα.

Ὡς νέοι, ἔπην ἐπαρουσιάσθηκα εἰς τὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν πρώτην ἐξουσίαν τοῦ Κράτους, ἤκουσα ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ ἀνδρός αὐστηρὰ παραγγελίαν : «Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ διδασκάλου, μὲ εἶπε, εἶναι ἡ πηγή, εἶναι ἡ ἐγγύησις τῆς μαθήσεως τῶν ἀκροατῶν». Πῶς νὰ μὴν νομίσω αὐστηρὰ αὐτὴν τὴν παραγγελίαν, ἐνῶ ἤξεύρω ὅτι τὸν ἐνθουσιασμό, ἂν δὲν τὸν ἔχει τινὰς ἀπὸ ἀγαθὴν τοῦ φύσιν, δὲν τὸν ἀποχτᾷ μὲ τὴν μίμησιν, καὶ σπάνιοι εἶναι ἐκεῖ οἱ οἱ ὅποιοι καυχοῦνται τὸ θεόπνευστο προνόμιον. Ἡ φωνὴ ἡμῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀδιάκοπα κρούει τὴν ἀκοήν μου ὅθεν θὰ προσπαθῶσω ἡ ὑπόθεσις τῶν λόγων μας νὰ ἔχει φυσικὴ φλόγα ἐνθουσιασμοῦ, καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι σήμερα ἀναφέροντάς σας ποῖοι ἐστάθησαν οἱ πρόγονοί σας, ποῖοι πρέπει νὰ εἰσθε εἰσεῖς, πλησιάζομε νὰ πληρώσωμε τὸ ἄμεμπτο φρόνημα τοῦ ἀνδρός, ἐπειδὴ θὰ ἐγγύξομε μὴ χορδὴ ἡ ὁποία ἠχολογεῖ ἀπὸ μύριες χαρές, ἀπὸ μύριες κλάψεις, ἀπὸ μύριες ἐλπίδες, καὶ ἡ καρδιά σας δὲν θὰ μείνῃ ἀναίσθητη καὶ ὁ νοός σας θὰ γένῃ θεομανής.

Ὡς νέοι, συναγμένοι ἀπὸ ἕλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἦτον ἡ Πατρίδα σας πάντοτε τέτοια καθὼς τὴν γνωρίσατε, ἄξινη¹ εἰς τὰ παραθαλάσσια, ἔρημη εἰς τοὺς κάμπους, ἀνήμερη εἰς τὰ βουνά, ἀλλ' ὁ ναύτης τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, μόλις ἐπαίρναν οἱ αὐγές, ἀγνάντευε εἰς τὰς περὶ χαρὰς ἀκροθαλασσιὰς μύριες πολιταῖες, ἀμέμητα χτήρια καὶ ὠραία πολυανθρωπίαν. Εἰς τὰ χώματα, ὅπου τώρα φυτρώνουν ἄγρια βοτάνια καὶ ψηλὰ ἀγκάθια, εἰς αὐτὰ τὰ χώματα εἶχαν τότε γλυκεῖα φιλατιμία διὰ νὰ τὰ εὐπρεπίσουν ἡ φύσις καὶ ἡ τέχνη. Ὁμολογοῦν οἱ σοφοὶ ὅτι ἡ πλάσις, καθὼς πλησιάζει εἰς τὸν αἰθέρα τῶν Ἑλλήνων, γίνεται πλέον ὠραία καὶ σεμνή. Ὁ βορρᾶς μᾶς πέμπει τὸ σφοδρὸ κρῦο καὶ ἀπὸ τὸν νότο ἔρχονται τὰ πολλὰ κύματα, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο μέρη, μὲ τάξιν καὶ κατὰ βαθμούς, πορεύονται πρὸς ἡμᾶς τὸ κρῦο καὶ ἡ ζέστη, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Ἑλληνικὴ γῆ ἀπόλαυσε τὴν πλέον εὐμορφὴν θέσιν τοῦ κόσμου καὶ χαίρεται ὅχι μὴ ταχτικὴ περιφορὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀλλὰ μία ἀσύγκριτη μελωδία ἀνοίξεως, καλοκαιριοῦ, φθινοπώρου καὶ χειμῶνος. Αὐτὰ τὰ χαρίσματα, μὲ τὰ ὅποια ἡ φύσις ἠθέλησε νὰ προικίσῃ, ὥς νὰ ἐλέγαμε, μία ὠραία νόμφη, σβηθοῦνται ἂν δὲν τὰ ἐπιμελήθῃ τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου.

Μάθετε, ὦ νέοι, ὅτι τίποτες καλὸ δὲν γίνεται εἰς τὸν κόσμον, ἂν τὸ πνεῦμα δὲν κυβερνήσῃ τὴν ὕλην.

Τί σὲ ὠφελεῖ ὁ εὐμορφος αἰθέρας, τί ἡ ζωόγονη λάμψις τοῦ ἡλίου, ἂν φέγγουν ἐπάνω εἰς χέρσα λημέρια καὶ εἰς ἀδιάβατες ἐρημίες ; Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἐπιμελοῦντο τὴν γῆν, ὅπου ἐγεύθησαν κατὰ πρώτην φορὰν τὴν ἡμέραν ἢ ὅπου ἀγαθὴ τύχη τοὺς ἤφερε ἀπὸ ξένες στεριὰς καὶ ἡ φύσις ἐβράβευε τὸν κόπον τους. Ὡραῖοι καρποὶ καὶ εὐωδικὰ λουλούδια καὶ ἄσκηνα ποτάμια ἐπλούτιζαν τὰ πλάγια, τὰ βουνά καὶ τὰς πεδιάδες καὶ ἀπὸ τὰ περίσσια δένδρα, γλυκεῖα συναδειὰ τοῦ διαβάτη, ἠχολογοῦσαν τόσα ἀηδόνια, ὅσο ἦταν τὸ πολύφυλλο τοῦ δένδρου. Μαρτυρία τῆς προθυμίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἀγαθὴν τους γῆν ὅς εἶναι τὰ θαυμαστά πανηγύρια τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Βάκχου, ἡ πρώτη ὅπου ἤρρε τὸ σωτήριο σιτάρι καὶ ὁ δεύτερος τὸ σταφυλοφόρο κλῆμα. Καθὼς ἡ γῆ αὐτὴ ἐμόρφωνε τὰ ὠραιότερα λουλούδια τοῦ κόσμου, ὁμοίως ἐγεννοῦσε καὶ τοὺς θαυμαστότερους ἀνθρώπους. Καὶ κατὰ ἀλήθειαν, ἂν ἡ φύσις εἰς αὐτὰ τὰ χώματα ἐπιμελήθῃ τὰ φυτὰ καὶ τὰ δένδρα πῶς τάχα ἤμποροῦσε νὰ ἀμελήσῃ τὸ εὐγενέστερον πλάσμα τῆς τὸν ἄνθρωπον ;

Ἔχετε ἐξ ἀκοῆς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκατάγοντο ἀπὸ θεοῦ καὶ ἀπὸ ἥρωας. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτον τέκνον μιᾶς ὠκεανίδος θεᾶς καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐκαυχόνταν τὰ γενέθλια ἀπὸ τὸν ὑπέρτερον θεὸν καὶ ἀπὸ Σπαρτιάτισσα μητέρα. Καὶ βέβαια ἂν τέτοια δὲν ἦτον ἡ ἀλήθεια, ὅμως, διὰ τὴν μεγαλείον τῆς γνώμης καὶ τῶν ἔργων, δικαίως οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐκαυχοῦντο οὐράνια γενεσιν.

Τὰ παιδιὰ τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν, τὸ πλῆθος τῶν παλληκαριῶν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ πρώτην φορὰν, μὲ ἱστορικὴν ἀλήθειαν, βλέπομε συναγμένα εἰς τὴν περίφημη Ἰρωάδα. Ἠχολογοῦν τὰ περιγιάλια ἀπὸ τὰ σκηνώματα τῶν ἀνδρῶν. Σηκώνεται καταμεσῆς ὁ Ἰθακήσιος, καὶ ἀπὸ τὰς δύο

1. Ἐχει γραμμένο καί : ἀφιλόξενη.

ἄκρες στρατοπεδεύονται, ἀπὸ τὴν μίαν ὁ Σαλαμίνιος Αἴας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην τὸ ὀλιγόζων τέκνο παλαιογέννητου ἀνδρός. Ἐξοῦσαν τὰ ἐγγόνια τῶν ἡρώων εἰς τὴν τρίτην γενεάν, ἔσαν ὥραϊος τραγουδιστὴς ἐστιχοῦργησε ὠραιοτάτα τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν προγόνων εἰς τὴν Ἀσιατικὴν γῆν.

Τυφλὸς ἦταν ὁ ἀθάνατος ψάλτης, πλὴν οἱ νέες τοῦ Ἑλικῶνος τὸν εἶχαν φιλεῖσαι τὸ ἀσύγκριτα προτιμότερον φέγγος τοῦ νοός.

Ὡς νέοι, ἐλπὶδα καὶ χαρὰ τῆς Πατρίδος σας, ἀναγνώθετε συχνὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσεια, παλαιὸ καὶ ἀμίμητον εἰκόνισμα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, μέγα σχολεῖο εἰς τὰ φιλοκίνδυνα νιάτα τοῦ παλληκαριοῦ, θαυμαστὴ συνοδεία ἀνθρωπότητος καὶ θεότητος. Ποῖος μελετώντας τὰ θεῖα γράμματα δὲν θὰ προμαντεύσει τὰς μεταγενέστερας γενεὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ἦτον ὥραϊα προσήμια ὠραιοτάτης ἡμέρας;

Βαβαιωθῆτε ὅτι ἡ δόξα, ἡ εὐτυχία ἢ ἡ ἀτιμία τῶν ἐθνῶν γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν καρδίαν τῶν ἀνδρῶν ὑποῦ συνθέτων τὸ ἔθνος. Καὶ εἰς ποίαν ἄλλην φυλὴν ἀνθρώπων, εἰς ποίαν ἐποχὴν παρατηροῦμε τέτοιες ἡρωϊκὰς ψυχάς, καθὼς ἐκεῖνες τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐφόνευσαν τοὺς ἐχθροὺς ἢ ἐφρονεύθησαν εἰς τίς ἀκροποταμιὰς τοῦ Σκάμανδρου;

Ἄς στολίσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μὲ ἀνθὴ τὸν θεῖον τραγουδιστὴν, ὅχι ὅμως νὰ τοῦ προβάλλωμε καὶ ἐξορίᾳ ἀπὸ τὰ χώματά μας, ὡς ἤθελε ὁ σεμνὸς Ἀθηναῖος, ἀλλὰ μάλιστα νὰ τὸν θέσωμε εἰς Ὀρνί, ὅπου ἀκοίμητα νὰ παιανίζει τὰ ἔργα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν. Καὶ ἄς μὴν ὀργίζεται ὁ νοός μας ἂν γεύεται καὶ τὸ παράξενο εἰς τὰ παλαιὰ διηγήματα, καὶ ἄς σκεφθοῦμε μάλιστα ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα δὲ ὁμοιάζει τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν τέχνην. Ἡ φύσις μὲ μιᾶς ἀπὸ τὰ σκοτάδια τῆς γῆς φυτρώνει τὸ ἀκέραιο φυτό της· οἱ ὥρες καὶ οἱ μῆνες, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τοῦ αὐξάνουν τὸ ἀνάστημα, ὅχι τὸ εἶδος τῆς μορφῆς του. Ἐξ ἐναντίας ὁ τεχνίτης, καὶ ἄς πάρομε τεχνίτη ζωγράφον κατ' ἀρχῆς, μορφώνει τὰ ὥραϊα κάλλη τοῦ προσώπου ἢ τὰ ξανθὰ μαλλιά, ὥστε ὅπου σχηματίζει ὅλην τὴν πλάσιν τοῦ σώματος, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν παρεύεται καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ ἀνθρώπου.

Παρατηρήσετε. Ἀπὸ τοὺς Τρωαδίτικους πολέμους ἀπερνοῦν χρόνοι, ἀπερνοῦν αἰῶνες, ὥστε ὅπου ἔρχονται οἱ καιροί, ὅπου εἶδαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα. Ὡς μακάριες ἡμέρες ὧ θαυμαστοὶ ἄνδρες, ὅταν δέκα χιλιάδες Ἀθηναῖοι στένουν τὰ νικητήρια εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἡ σοφὴ θεὰ εἶδε τὰ βαρβαρικά σκουτάρια καὶ τὰς υπερήφανες ζωστῆρας στολίδια τοῦ ναοῦ της. Τὴν αὖρινὴν τῆς μάχης ἦλθαν βοηθεῖν καὶ οἱ ἀγαθοὶ Πελοποννήσιοι, ἔσον, ὡς λέγει ἓνας συγγραφέας, διὰ νὰ συγχαροῦν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν νίκην. Ἀλλ' ὅχι πολὺ μετέπειτα, οἱ στρατιωτικοὶ νέοι τῆς Ἀσίας ἐδοκίμασαν τὴν ἀνδρείαν τῶν Πελοποννησίων, ὅταν ὁ Σπαρτιάτης Βασιλεὺς ἐστήσε πόλεμον καὶ ἠχολόγησαν τὰ σπαθιά τῶν συντρόφων εἰς τὰ σκηνώματα τοῦ τετάρτου διαδόχου τοῦ Κύρου. Περίσσεια σηκώνεται ἡ κλαγγὴ τῶν ἀρμάτων εἰς τὰ σκοτάδια τῆς νυκτός, καὶ πρὸς τὸ χάραμα ὁ ἀνδροφόνος Βασιλεὺς ἤϊρε τὴν ἀθανασία, τὴν ὁποίαν ἐδεήθηκε ἀπὸ τὰς Μοῦσαι. Ὅταν ὀλίγο πρὶν τῆς μάχης θυσιάζοντας εἰς τὰς θεὰς εὐχιοῦντο νὰ μὴν ἀφῇσιν νὰ λησμονηθεῖ τὸ ὄνομα του εἰς τὸν κόσμον...

7. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ*

(1832)

Εἶναι πρέπον νὰ ἐνασχολώμεθα εἰς τὴν ἱστορίαν ἡμεῖς, οἵτινες εἴμεθα ἤδη ὑπόθεσις ἱστορίας εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἔχομεν μεγάλην χρაίην τῶν μαθημάτων τοῦ παρελθόντος, καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ

* Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν «Ἑθνικὴ Ἐφημερίδα», ἔτος Α', φυλλ. 15, Ναιπλίω 8 Ἰουνίου 1832, σσ. 82-83 μὲ τὸ ἐξῆς εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα: «Ἐκ Ναυπλίου, 7 Ἰουνίου. Ὁ Κύριος Γ. Γερτσέτης διωρίσθη διδάσκαλος τῆς Γενικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἐνταῦθα Κεντρικὸν Πολιτικὸν Σχολεῖον. Τὴν 31 τοῦ Μαΐου ἔκαμεν ἑναρξιν τῶν μαθημάτων, προοιμιασθεὶς μὲ τὸν ἐξῆς ἀρμοδιώτατον πρόλογον». Γιά τὰ δημοσιευμένα μαθήματα τοῦ Γερτσέτη στὴν «Ἑθνικὴ Ἐφημερίδα» βλ. προλογικὸ σημεῖωμα καὶ περιγραφὴ στὴν ἀνακοίνωσή μας «Ἐργουργικὰ Γ. Γερτσέτη», «Ἑπτανησιακὰ Φύλλα», τόμ. Β' (1952), σσ. 11-12.

καταστήσωμεν τὸ ἔθνος μας, ἔθνος μέγα, ἑδοξον καὶ διαρκές. "Αν ἤθελα μὲ λόγους δεινούς νὰ καλλωπίσω, ὦ νέοι, αὐτὰ τὰς ἀληθείας, βέβαια ὁ αἰώνιος ἥλος κατὰ τὴν δύσιν του ἤθελε μᾶς εὑρεῖ ἀκόμῃ ὀμιλοῦντας. Ἀλλ' ἡ ὥρα τῆς ἐργασίας βιάζει, καὶ ἄς μὴ καταχρώμεθα τὸν καιρὸν διαλεγόμενοι. Ἐπειτα νομίζω, ὅτι αἱ ἀληθεῖς ἀρχαὶ τῶν πραγμάτων, μόλις ὑποδεικνύμεναι, γίνονται εἰς νοῦν ὀρθόν, ὡς τὸν ἰδικόν σας (εἰάν δὲν παρεξέβητε τὴν Ἑλληνικὴν σας καταγωγὴν), γίνονται γονιμώταται πράξεις. Ἀς μιμηθῶμεν ἐκείνους μεταξὺ τῶν προγόνων μας, οἵτινες ἦσαν συντομώτατοι εἰς τὸ λέγειν, καὶ δραστήριοι εἰς τὸ ἐνεργεῖν. Ἀς μιμηθῶμε, τοὺς Λακεδαιμόνας, καὶ ἄς ἀναπτύξωμεν ἐν βραχυλογίᾳ τὰς προμνημονευθείσας ἀληθείας.

Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς γῆς ταύτης ἐστάθησαν ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι μεταξὺ τόσων λαῶν τῆς οἰκουμένης, συνέλαβον καὶ ἐπραξάν τὰ πλέον ἀξιοθαύμαστα καὶ λαμπρὰ κατορθώματα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὸ μεγαλεῖον ἀνέβησαν μὲ τὴν τελειοποίησιν τοῦ λόγου οἱ ρήτορες καὶ οἱ ποιηταί. Τὸ δὲ θαῦμα τῶν ἔργων παραπεμπόμενον εἰς τοὺς αἰῶνας ἦ διὰ προφορικῆς παραδόσεως, ἢ διὰ θείων συγγραμμάτων, ἐφ' ὧς περικυκλίθους γινώσκεις.

Εἰς τὰς πηγὰς ταύτας ἔπλεν ἡ Εὐρώπη τὴν μάθησίν της, τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν της, καὶ κατέστη ἔτι εἰναικαὶ ἐκαίνο, εἰς τὸ ὅποιον προμηνύει ὅτι θέλει φθάσει.

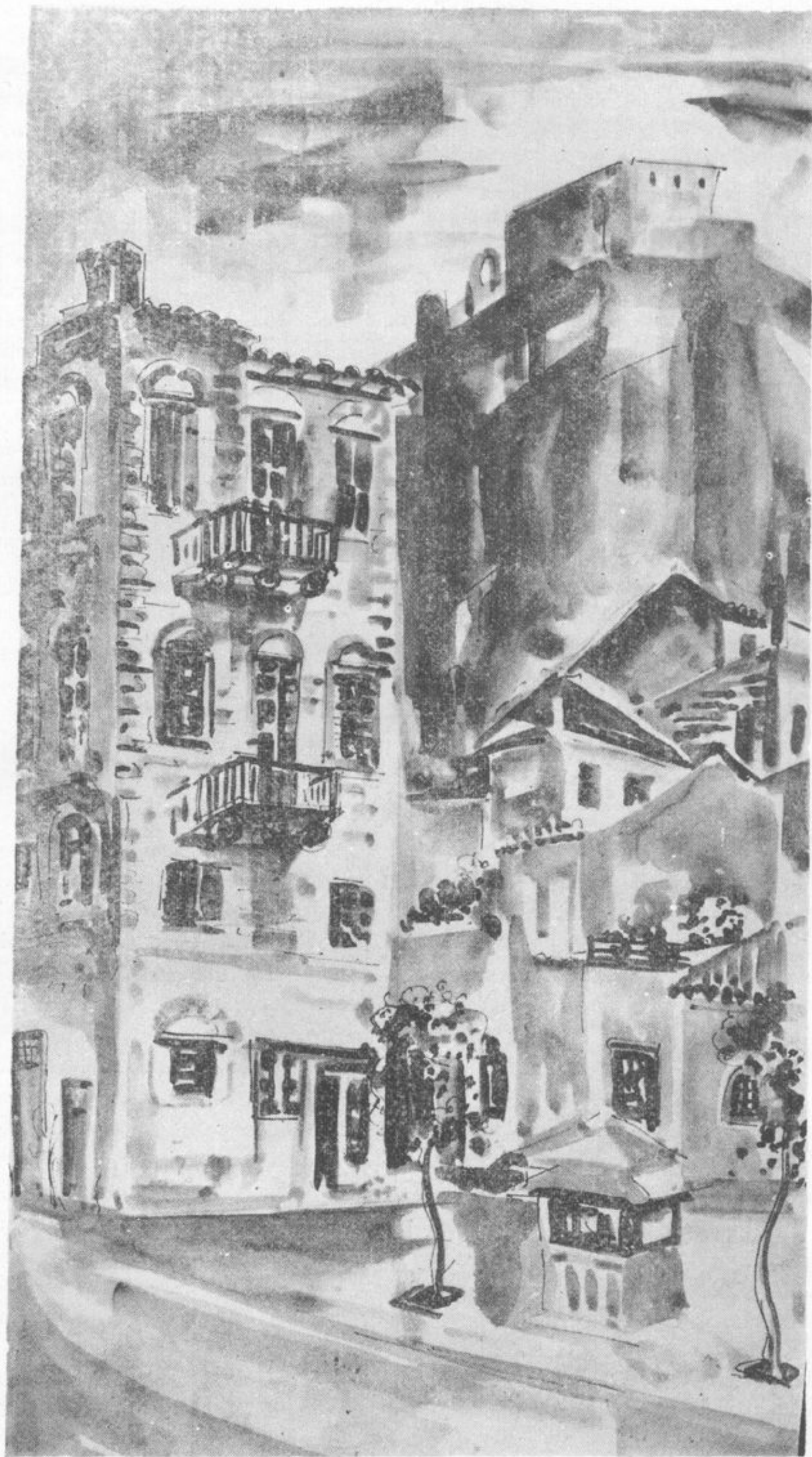
Δὲν εἶναι κἀγχημα ἀνδρὸς Ἑλληνος, ἀλλ' ἀλήθεια μαρτυρουμένη ἀπὸ μαρμαῖα καθημερινά, ἂν εἴπωμεν, ὅτι ἡ νέα Εὐρώπη ὀφείλει εἰς τῶν Ἑλλήνων τὰς γνώσεις, εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐνθουσιασμόν της, τὸ νὰ εἶναι, ἂν καὶ μικροτέρα παντὸς ἄλλου μέρους τῆς ἐπιγείου σφαίρας, τὸ νὰ εἶναι, λέγω, ἡ κυρία τῆς τύχης ὅλου τοῦ ἐκλεκτοῦ κόσμου, καὶ τὸ νὰ μὴ δυνάμεθα ὄχι μόνον νὰ προῖδωμεν, ἀλλ' οὔτε νὰ ὑποπτεύσωμεν τὴν ἱσχυρήν, καθ' ἣν θέλει κλονισθεῖ, ἢ θέλει παρρημάσει τὸ κράτος της, ἢ ἡ δόξα της. Ἀν ἠναγκαζόμην νὰ σᾶς δώσω ἀπλοῦστατόν τι δεῖγμα τῶν ὅσων λέγω, ἤθελα σᾶς ὀδηγήσει εἰς τὰ Βρετανικὰ Βουλευτήρια, ὀνομαστὰ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς σοφίας ταμένη, καὶ σᾶς δείξει ἐκαίσα τοὺς περιφήμους ρήτορας κρατοῦντας τὸν Θουκυδίδην, ὡς τὰ παιδία τὰ τὴν γραμματικὴν δδασκόμενα.

"Αν ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος ἐπροξέησαν τοσούτον ὄφελος καὶ τόσῃν δόξαν εἰς τὰ ξένα ἔθνη, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ σπουδάζωμεν τὰ ἐνδοξὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι ἐγεννήθημεν ἰοὶ ἐκείνων, καὶ ὡς οἱαί, ἔχομεν δ καίωμα παρὰ πάντα ἄλλον εἰς τὴν πατρικὴν μας κληρονομίαν, καὶ οἵτινες εἴμεθα ὑποκριταί εἰς τὴν ἰδίαν σκηνήν; Ὅθεν καὶ δυνάμεθα νὰ πορσθῶμεν ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης οὐσιωδেষτάτως ὠφελείας, καθότι αἱ πράξεις καὶ αἱ ἰδέαι τῶν πατέρων μας ἤμποραῦν βέβαια ἀ ἐφαρμόζονται, ἢ νὰ ἐπαναλαμβάνονται, καταλληλότερον ἐδῶ ἢ ἄλλαχόσε.

Αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εὐρισκόμεθα, μᾶς ἐπιβάλλουσιν ἀφευκτον χρέος τὸ νὰ μελετῶμεν τὰ αἷτια τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς γῆς· ζῶμεν εἰς ἐπιφόβους ἡμέρας, καὶ ἔχομεν παρ' ἄλλοτε ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας τῶν προγεγενημένων· πρέπει ἄρα νὰ ἐξηγηθῶμε περὶ τούτου ὡς περὶ μυστηρίων; Ἡ ἀνδρεία μας ἐστάθη ἀνωτέρα τῶν δυνάμεων μας, ὥρμήσαμεν εἰς τὸ στάδιον, ἄξιον μᾶλλον θαυμασμοῦ ἢ ἐπ' αἴνου· πλὴν ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρωπίνου γένου, ἐπευφήμησε τὴν ἱερότητα τοῦ ἀγῶνος μας, τὰ ἔθνη ἐφοβήθησαν πρὸς ἡμῶν κατὰ τὴν φρικτὴν ταύτην πάλην, καὶ ἀνέπεμψαν εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ βοήθειας εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οἱ βασιλεῖς δι' ἡμᾶς ἐπολέμησαν· ἀλλ' ὅμως τὸ λαμπρὸν ἔργον τῆς ἀναγεννήσεώς μας, τῆς ἐλευθερίας μας δὲν ἀπεπληρώθη εἰσέτι.

Πολλὰ μένει νὰ πράξωμεν, πολλὰ καὶ νὰ φοβώμεθα· καὶ πόθεν δυνάμεθα νὰ ἐξαντλήσωμεν ἐρμηνείας προσφυστέρως εἰς τὸ νὰ καταβάλλωμεν τὰ προσπίπτοντα παρὰ εἰς τὰς ἱστορίας; Ποῦ βλέπομεν ἐνεργότερον τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ὠφέλησαν, ἢ ἐβλάψαν τοὺς προγόνους μας; παρὰ εἰς τὰς ἱστορίας; Ποῦ καλλίτερον πειθόμεθα περὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἐνδοξότερον διὰ τὰ ἄτομα καὶ διὰ τὰ ἔθνη ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἐλευθερίας, καὶ τίποτε ὀλεθριώτερον εἰς τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους; Ἐνδεκα χρόνοι τρέχουσιν, ἀφότου εἴμεθα τὸ θέαμα καὶ τὸ ἀκρόαμα τῶν ἐθνῶν ὅλων τῆς οἰκουμένης, καὶ βέβαια δὲν θέλομεν μείνει χωρὶς μέλλον. Αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ ἀπειλητικῶς ἱστάμεναι, εἰν' ἔτοιμοι νὰ ἐκφρονήσωσι τὰς ἀποφάσεις τῶν.

Τῶν γενεῶν τούτων τὰς ἀδεκάστους ἀποφάσεις εὐλαβούμενοι, ἄς προσπαθῶμεν νὰ γίνωσιν ὑπὲρ ἡμῶν· θέλομεν δὲ τὸ κατορθώσει ἂν σπεύσωμεν νὰ πλουτισθῶμεν μὲ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν. Εἰς σᾶς μάλιστα ἀνήκει, ὦ νέοι, νὰ λαμπρύνετε τὸν νοῦν σας μὲ τὰ φῶτα

Ντιάνας Ἀντωνανάτου: Σχολή Εὐελπίδων (Ἀπὸ τὸ βιβλίο της «Ναύπλιο»).

τῆς ἱστορίας, καὶ νὰ ἀξιωθῆτε τῶν μεταγενεστέρων τὰς εὐφημίας· διότι σεῖς εἰς τὰ στήθη σας καὶ εἰς τὰς δεξιὰς σας φέρετε τὴν πατρίδα. Καθὼ πολῖται, χρεωστεῖτε νὰ ἐκθέτετε εἰς τὰς Βουλὰς σωτηριωδესτάτας διὰ τὸ Κράτος γνώμας· καθὼ στρατιῶται καὶ ὀπλαρχηγοί, νὰ τὰς ὑπερασπίζετε μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης, καὶ νὰ τὰς σφραγίζετε μὲ τὸ αἷμα σας. Διὰ σᾶς θέλουν ἀναμφιβόλως ὁμιλήσει οἱ σύγχρονοι, διὰ σᾶς καὶ οἱ μετὰ τοὺτους. Ὡς νέοι "Ἕλληνες, ἀγαπάτε τὴν πατρίδα σας ! Ἦδη ὅτε ἡ τρυφερά καὶ ἀθώα ἡλικία σᾶς ἐμπνέει ἐνθουσιασμόν, συνηθίσατε νὰ λατρεύετε τὸ ἔθνος ὡς θεότητα· ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἅς εἶναι, ὡς ἀρμόζει εἰς τὴν θεότητά, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον.

Ὡς πόσον ὠραία πατρίδα ἡ φύσις μᾶς ἐχάρισεν ! ὦ βλαστοὶ καλῆς γῆς ! Ἄν δὲν σᾶς ἐγνώριζα ἀρκετὰ φλεγομένους ἀπὸ τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτα, καὶ ἐπεθύμουν νὰ σᾶς καταφλέξω ὅτι μᾶλλον, ἤθελα παραβάλλει μὲ λόγους συγκεχυμένους τὴν πατρίδα σας μὲ τὰ ἀήτητα ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως, ὅπλα τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν τὸ ἔργον τῶν Θιῶν, τὸ θαῦμα τῶν ἡρώων, ἡ καταστροφὴ μιᾶς μοναρχίας, καὶ ἡ ἔρις τῶν περιφήμων βασιλέων. Ὡς νέοι, μιμηθῆτε τὸν ἥρωα, ὅστις πρῶτος ἐζώσθη τὰ ὅπλα ταῦτα, καὶ τοῦ ὁποίου εἰσθε ἔγγονοι καὶ γίνετε, ὡς ἐκεῖνος, ὁ πρόμος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ δόξα τῶν ἑαυτῶν σας.

Ὡς εὐδιάθετοι νέοι ! τὰ πρῶτα ἄνθη τῆς ἡβῆς ἀναφύονται εἰς τὰ ἄδολα πρόσωπά σας. Εἶθε νὰ ἐξασκήσετε τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς σας εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἐνέργειαν πραγμάτων ἱερῶν καὶ εὐκλεῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα ! Εἶθε καθεὶς ἀποθνήσκων νὰ ὁμοιάσῃ τὸν ἀθάνατον ἐκεῖνον τῶν Ἀθηνῶν τεχνίτην, ὅστις, τελειώσας τὸ ἄγαλμα τῆς ἡρωϊκῆς Παλλάδος, ἐξεικόνισε τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς τὴν ἀσπίδα τῆς θεᾶς.

8. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ἈΝΘΡΩΠΟΥ*

Ἐκτὸς τῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν, ὡς εἵπομεν, παριζόμεθα ἀπὸ τῆς ἱστορίας τὴν σπουδὴν, αὕτη εἶναι καὶ σπουδὴ, ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως μᾶς ἡδύνει. Ἀντικείμενον τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Τί ἄλλο ὅλνεται νὰ εἶναι συμπαθητικώτερον εἰς τὸν ἄνθρωπον παρὰ ὁ ἄνθρωπος ; Καὶ ὁ ἄνθρωπος εἴμεθα ἡμεῖς. Ἄς σημειώσωμεν, ὅτι τὸ πλάσμα τοῦτο τῆς φύσεως παρασταίνεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν εἰς τὴν καλῦτέραν κατάστασίν του, καθ' ἣν μεταχειρίζεται τὰς ἐξόχους δυνάμεις, μὲ τὰς ὁποίας ὁ ποιητὴς τοῦ παντὸς τὸν ἐπρούκισεν· παρασταίνεται λέγομεν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν, τῶν διαθέσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν του. Ἐνταῦθα θέλω σᾶς ἀναφέρει ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν προβάλλουσιν οἱ φιλόσοφοι, οἵτινες ἀγαποῦν νὰ ἐρευνῶσι τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων μόνον διὰ τῶν φυσικῶν τῶν δυνάμεων· τοῦτο δὲν εἶναι ἀξιοκατηγόρητον, διότι ὑπάρχει ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀγάπη τῆς ἐρεῦνης, περὶ τῆς ὁποίας ἔλεγέ τις Γερμανὸς ὅτι, ἂν ὁ Θεὸς τὸν ἐπαρρησίαζεν εἰς μὲν τὴν μίαν χεῖρα του τὴν ἀλήθειαν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς, ἤθελε προτιμήσει τὴν δευτέραν. Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἀμφιβολία εἶναι ἡ ἐξῆς : «Ποία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ; Τοιαύτη, ὡς εἶναι σήμερον, ἡ διαφορετικὴ ;»

Τρεῖς διαφορὰς γνώμας ἔχομεν περὶ τοῦτου· ἄλλοι μᾶς ζωγραφίζουν τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν ὡς τινα ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ εἰρήνη ἐβασίλευε μεταξὺ τῶν θνητῶν. Ἡ γῆ ἦν πλουσία καὶ ὠραιότατη κατοικία δικαίων ἀνθρώπων. Τὰ δένδρα δὲν εἶχον καταβιβασθεῖ ἀπὸ τὰ ὄρη εἰς τὴν θάλασσαν, δὲ νὰ μετακομίζωσιν εἰς μακρὰς πόλεις φιλοκερδεῖς ἐμπόρους. Ὁ βοῦς δὲν ἔφερε τὸν ζυγόν, οὐδὲ τὸ ἄροτρον διέσχισε τοὺς κόλπους τῆς καρποφόρου γῆς· ὁ ἵππος δὲν ἠσθάνετο τὸν πόνον τοῦ χαλινοῦ· δὲν ὑπῆρχε πέτρα, ἡ ὁποία νὰ ἐχώριζε τὰ ὄρη τῶν ἀγρῶν· αἱ οἰκίαι δὲν ἐκλείοντο, τὰ δὲ ἡμερὰ ποιμένα ἐπρόσφερον εἰς τοὺς ἡμέρους ἀνθρώπους πλήρη λευκοῦ γάλακτος τὰ βυζιά των, δὲν ἦτο χρεῖα οὔτε στρατευμάτων, οὔτε στρατηγῶν, ἀλλ' οὔτε τεχνῖται εἰργάζοντο τὸν

* Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν «Ἑθνικὴ Ἑφημερίδα», ἔτος Α', φυλλ. 22, 2 Ἰουλίου 1832, ἐν Ναυπλίῳ, σ. 126-127, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο καὶ τὸ ἐξῆς εἰσχωγωγικὸ σημεῖωμα : «Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκάλου τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Κεντρικῷ Πολυτεχνικῷ Σχολεῖῳ Κ[υρίου] Γ[εωργίου] Τερτσέτου».

σίδηρον διὰ τὸν καταστήσωσιν ὕργανον ἀδελφικῆς σφαγῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀθάνατος, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ ἡνίωνεν ἀκμάζουσιν νεότητος. Ἐκ ταύτης τῆς μακαρίας ζωῆς ἐξέπεσεν, ἀφ' αὐτοῦ παραβὰς τοὺς νόμους τοῦ πλάστου του, καὶ τὰ καθήκοντά του. Ὁ θάνατος, αἱ ἀσθενεῖαι, ἡ πενία, αἱ ὀδύναι, αὐτὰ ἦσαν τὰ παρεπόμενα τοῦ ἀμαρτήματός του.

Καὶ ἰδοὺ ἡ πρώτη γνώμη. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, πάντα ἀντίθετον εἰς τὴν προλαβοῦσαν, ὁ ἄνθρωπος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς φύσεως, θηριώδης καὶ σκληρός· ἡ κατάστασις τοῦ πολέμου ἦτο ἡ φυσικὴ του κατάστασις· οἱ νικηταὶ παρεσκευάζον τὰ συμπύσιά των μὲ ἀνθρωπινὰ κρέατα. Δὲν ἤκούοντο πώποτε παρακλήσεις πρὸς τὸν Θεόν, δὲν ἐκροτοῦντο χοροὶ ὕμνων, ἀλλ' οὔτε τάφοι ἠνοίγοντο διὰ τὸ καλύπτειν τοὺς νεκρούς. Ἡ γῆ ἦτο γυμνή, αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες δὲν ωρίμαζον τοὺς καρπούς τῶν ἀμπελώνων, διότι ἂν καὶ ὑπῆρχον ἀμπελώνες, αἱ σταφυλαὶ ἐκόπτοντο ἄωρα ἀπὸ τῶν πλεονεκτῶν τὰς χεῖρας· τὸ δὲ ἄροτρον, δῶρον θεᾶς εὐσπλάγγνου, κατὰ τὰς παλαιὰς παραδόσεις, δὲν ἀνέσκαπτε διόλου τὴν γῆν.

Διὰ τὸ ἐκβῆ ἀπὸ τοιαύτης κτηνώδης στάσιν ὁ ἄνθρωπος, ἐχρειάσθη μακρὰ σειρὰ χρόνων, παρουσία ἐξόχων ἀνδρῶν, καὶ μεγαλοψυχία εἰς περιφρόνησιν τῆς ἀχαριστίας καὶ τῆς βαρβαρότητος τῶν συγχρόνων, πρὸ πάντων δὲ ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ.

Ἡ τρίτη γνώμη εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτο πάντοτε ὁποῖος καὶ σήμερον, κατὰ τε τὰς ἠθικὰς διαθέσεις καὶ τὰς φυσικὰς του μορφάς.

Δὲν θέλομεν συζητήσει ποία τῶν τριῶν τούτων δοξασιῶν εἶναι ἡ ὀρθότερα, καθότι δὲν ἔχομεν ἀποχρώσας ἀποδείξεις, ὥστε νὰ κρίνομεν ἀλανθάστως· ἴσως ἡ λύσις τοῦ προβλήματος ἤθελεν εἶσθαι μᾶλλον περιττὴ ἢ ὠφέλιμος. Τοῦτο μόνον συμφέρει νὰ ἡξεύρομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἦτο διεφθαρμένος, ὅτι ὑπεβλήθη εἰς τὸν χαλινὸν τῶν κοινωνικῶν νόμων. Καθὼς ἡ ὑπαρξὶς τῶν λατρῶν ὑποθέτει ἀσθενείας, παρόμοια οἱ νόμοι καὶ οἱ νομοθέται ὑποθέτουσιν ἐλαττώματα καὶ ἐλλείψεις εἰς τὴν ἀνθρώπιναν ψυχὴν. Ὁ ἄνθρωπος ἐγίνε βέβαια παραβάτης τῶν νόμων τοῦ δημιουργοῦ, ὅτε ἠναγκάσθη νὰ συντάξῃ ἰδίους νόμους πρὸς διατήρησιν ἐκείνων· καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς τῶν πρώτων σοφῶν καὶ τῶν πρώτων νομοθετῶν.

Ἀφοῦ ἐλαλήσαμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς πρώτης καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, γεννᾶται φυσικὰ ἡ ἀπορία ποῖος τόπος ὑπῆρξεν ἡ κοινὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Κατὰ τὰς Ἀγίας Γραφὰς καὶ τὰς ἐρεῦνας τῶν φιλοσόφων, τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας ἐστάθησαν ἡ κοινὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Θέλομεν διεξέλθαι τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας· ἀλλὰ θέλομεν ἐνασχοληθῆ ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἐξετάζοντες τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἀκμῆς ἢ τῆς πτώσεως τῶν ἐθνῶν, θαυμάζοντες ἢ κατακρίνοντες τοὺς μεγάλους ἄνδρας, τοὺς τε ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, θέλομεν εὐρεῖν, ὡς νέοι, ὅ,τι σᾶς ὑπεσχέθη προσιμιάζων, τουτέστι μεγίστην ἡδονὴν καὶ λαμπρὰ παραδείγματα, ἅτινα θέλουν σᾶς ὁδηγήσει εἰς τὸ νὰ διατρέξετε τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς ἀξίως τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος σας.

9. ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ *

Σκοπὸν ἔχω νὰ σᾶς ὁμιλήσω σήμερον περὶ τῆς θρησκείας ἐν γένει καὶ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῶν μαθημάτων μας πρέπει νὰ ἐπαρτηρήσάτε, ὅτι χρέος μου ἐνόμισα νὰ σᾶς παρουσιάσω καθαρώτεραν τὴν εἰκόνα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὰ στοιχεῖα τῆς, τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ χρέος μου τοῦτο πηγάζει ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς σπουδῆς μας, ἥτις εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος· ἀλλ' ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἐπάγγελμά σας καὶ τὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος σας εἶμαι ἐτι μᾶλλον εἰς γνώμην, ὅτι εἰς σᾶς κατ' ἐξοχὴν ἀπαιτεῖται, τὸ νὰ ἔχετε ὅσον ἐνεστὶν ἰδέας ἀκριβεῖς περὶ τοῦ πνεύματος, τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τοῦ τέλους τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν. Δὲν εἴσθε

* Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν «Ἑθνικὴ Ἑφημερίδα», ἔτος Α', ἀριθ. 26, 16 Ἰουλίου 1832 ἐν Ναυπλίῳ, σ. 148, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο καὶ τὸ σημεῖωμα: «Ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ διδασκάλου τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Κεντρικῷ Πολιτικῷ Σχολείῳ Κυρίου Γ. Τερτσέτου».

γεωργοί, ὥστε νὰ περιορίζεσθε μόνον εἰς τοὺς ἀγροὺς σας, οὔτε πλοίαρχοι, διὰ νὰ γνωρίζετε κυρίως τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς κόλπους, οὔτε ἰατροί, ὥστε νὰ συναναστρέφεσθε μόνον μὲ τοὺς ἀρρώστους, ἀλλ' οὐσιωδῶς τὸ ἔργον σας εἶναι τὸ νὰ διαθέτετε τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μὲ τὸν νοῦν καὶ μὲ τὴν χεῖρα. Θέλετε λοιπὸν μὲ δικαιολογήσει ἐξάπαντος, ἂν δράττω τὴν παραμικροτέραν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ὁμιλῶ περὶ νόμων, περὶ ἠθῶν, περὶ θρησκείας, στοιχείων συγκροτούντων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἄν κατὰ τύχην δὲν ἠθέλετε προσηλώσει μετὰ ἐνθέρμου ζήλου τὴν προσοχὴν σας εἰς τὰ ἀντικείμενα ταῦτα, τὰ ὑποῖα σᾶς παρουσιάζω, ἠθέλετε φανῇ αὐθαδέσταται εἰς τὴν κρίσιν σας, διότι ἠθέλατε ἀποδειχθῇ, ὅτι καταδικάζετε καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πατρίδα σας, ὡς μὴ ἔχοντες νὰ λάβετε εἰς τὸ μέλλον καμμίαν ἐπιρροὴν εἰς τὴν πατρίδα σας, ἢ δὲ πατρίς σας, ὡς μὴ ἔχουσα νὰ λάβῃ καμμίαν βαρύτητα μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς. Εἶναι ἀληθές, ὦ νέοι, ὅτι μόνον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον τὸ παρὸν εἶναι βέβαιον, τὸ δὲ μέλλον ἀδύνατον, μ' ὅλον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζωμεθα, φρονούντες ὅτι οἱ σφαγιασθέντες μάρτυρες τῆς ἀγίας μας Ἐπαναστάσεως δὲν παρακαλοῦν ἤδη τὸν Θεόν, ὥστε νὰ καταστήσῃ εὐδαίμονα καὶ χαρμόσυνον τὴν τύχην τῆς ἐπιγείου πατρίδος των, ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ φωνὴ των, ἂν καὶ φωνὴ ὀλίγων, εἶναι ὅμως μεγάλη. Τιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐντέλεια τοῦ μαρτυρίου των εἰς τὸν βωμὸν τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος. Τινὲς ἐξ αὐτῶν τῶν θυσιασθέντων ἦσαν, ὦ νέοι, πρὸς συλλλημένοι εἰς σᾶς μὲ τοὺς δεσμοὺς τῶν ἀδελφῶν, τῶν γονέων, καὶ μὴ τοὺς ὀνειδίζετε, νομίζοντες ὅτι δὲν εἶναι ἤδη γονυπετεῖς ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου, κρατοῦντες εἰς τὴν δεξιάν τῆς δάφνης τοῦ μαρτυρίου των καὶ παρακαλοῦντες διὰ σᾶς· ἀλλ' οὔτε θελήσατε νὰ ἀμαρτήσετε πρὸς τὸν Θεόν, ὑποθέτοντες ὅτι δὲν θέλει εἰσακούσῃ τὰς ἀνενδότους παρακλήσεις των.

Εἰς ἓνα χορὸν μιᾶς τῶν τραγωδιῶν του, εἰς τὴν τραγωδίαν τῆς δυστυχοῦς Ουγατρὸς τοῦ Οἰδίποδος, ὁ Σοφοκλῆς ἐπαιθεῖ τὰ προτερήματα τοῦ ὀραιοτάτου τῶν δημιουργηθέντων ὄντων τοῦ ἀνθρώπου, πῶς περιέτρεξεν ἐπὶ εὐθρασύτων ζώων παρθενικὰ πελάγη, καὶ ἐδάμασε τὰ φρικτὰ τῶν δασῶν θηρία καὶ ἀνήγειρε πόλεις, καὶ ἐμέτρησε τὸ μεταξὺ γῆς καὶ ἀστέρων διάστημα, καὶ ὅστις εἰδῆμων τοῦ παρελθόντος καὶ δοτῆρ νόμων διευθετεῖ καὶ κανονίζει τὸ μέλλον τῶν γενεῶν. Καὶ ἡμεῖς, γεννημένοι εἰκοσιδύο ἑκατονταετηρίδας¹ μετὰ τὸν συμπολίτην μας Σοφοκλέα, θέλομεν προσθέσει, πῶς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀμωμήτου Ἀμερικανοῦ κατέστη ἀβλαβὴς εἰς τὴν γῆν ὁ καταστρεπτικὸς καρχινός, πῶς ἐπὶ ἀεροβατοῦντος πλοίου ὁ ἀνθρώπος περιτρέχει τὸν ὠραῖον αἰθέρα, καὶ πῶς τέλος πάντων ὁ ἀτρόμητος θαλασσοπόρος τοῦ αἰῶνος μας προχωρεῖ τολμηρῶς εἰς τὰς πυρρωτάτας τῆς γῆινου σφαίρας ἐπικινδύνους ἐρημίας, ὅπου φαίνεται ὅτι παύει ἡ φύσις, καὶ μόλαταῦτα τὸ ἐπίγειον τοῦτο θαῦμα, ὁ ἀνθρώπος, ἐγκαταλαλειμμένος εἰς τὰς φυσικὰς τοῦ νοῦς του δυνάμεις, εἶναι μυστήριον εἰς τὸν ἴδιον ἑαυτὸν του.

Ποῖοι εἴμεθα ; Ποῦ παρευόμεθα ; Πόθεν ἐρχόμεθα ; Αὐτὰ εἶναι θέματα, περὶ τὰ ὑποῖα ἐνασχολεῖται ἀόκνως ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι ἄραγε ἀληθές ὅτι τόσοι σοφοί, τοὺς ὑποίους τὰ ἔθνη σέβονται, ἔγιναν βορὰ τῆς ζοφωρᾶς γῆς ; Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Σπαρτιάτου ἐκείνου βασιλέως συντάφῃ μὲ τὸ σῶμα του, ὅταν αὐτὸ ἔπεσεν ἀπὸ ἐνδόξους πληγὰς ; Ἐχάθη τάχα καὶ ὁ πῖον τὸ κώνειον Ἀθηναῖος, εἰς τοῦ ἵππου τὴν γενναίαν ψυχὴν ἦτο κεχαραγμένον μὲ ἀνεξалаίπτους χαρρακτῆρας παρὰ πάντα ἄλλον θνητὸν τὸ δόγμα τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς θεότητος ; Ἡ αὐτὴ τύχη περιμένει καὶ τὸν ἥρωα τοῦ Καρπενησίου καὶ τοὺς προδότες ἐκείνους Ἕλληνας, οἵτινες μεταχειρίζοντο τὴν ἐμφυτον εἰς τὸ Ἕλληνικὸν γένος ἀνδρείαν, διὰ νὰ αἰχμαλωτίσωσι καὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τοὺς συμπολίτας των ; Ἡ αὐτὴ τύχη θέλει εἶσθαι καὶ τοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ Κατιλίνᾳ ; Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ ἀνθρώπος, εἰς τὸν ὅποιον εἶναι ἐμφυτος ἡ γνώσις καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ ἀπείρου, ἔχει νὰ περιορισθῇ, ὅταν παύσωσιν αἱ σωματικαὶ του ἐνέργειαι, εἰς τὴν αἰωνίαν μοναξίαν τοῦ τάφου ;

Τὰ προβλήματα, τὰ ὑποῖα συνεπιφέρει ὁ ἀνθρώπος, ἡ λύσις των, ἡ προσδοκία ἐνὸς μέλλοντος, τὰ ἔπαθλα τῆς ἀρετῆς, αἱ τιμωρίαι τῆς κακίας, ἰδοὺ τὰ συγκροτοῦντα τὴν φυσικὴν καὶ ἀποκαλυμμένην θρησκείαν.

1. Στὸ κείμενο : «δύο χιλιάδας ἑκατονταετηρίδων».

Ὁρθῶς καὶ προπόντως ἐδίδαξαν οἱ πατέρες μας, ὃ σεβαστὸν ἀκροατήριον, ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ θεότης ἐπροστάτευε ταυτοχρόνως καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ τοὺς κινδυνώδεις πολέμους ἀγῶνας. Καὶ τινόντι, ἂν καὶ χάσμα μέγα φαίνεται ὅτι διαχωρίζει τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ἀπὸ τὸν πόλεμον, ὅποιος μολαταῦτα ἐρευνήσῃ μὲ προσυχὴν τὰ περὶ τούτου. δύνата ν' ἀνακαλύψῃ στενὸν δεσμὸν μετὰ τῶν καθότι ὁ πόλεμος γέννᾳ τὴν νίκην καὶ τὴν εἰρήνην, ἥ δὲ νίκη καὶ ἡ εἰρήνη τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, τῶν ὁμοίων τὰ ὅπλα καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἐμπειρία χρεωστοῦν νὰ εἶναι οἱ φύλακες. Ὁ νοῦς μας μᾶλλον πείθει εὐκόλως, καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπαντῶμεν μύρια παραδείγματα, ὅτι τίποτε δὲν σημαίνουν οὔτε τὰ πλοῦτη, οὔτε αἱ μαθήσεις, οὔτε ὁ πολιτισμός, οὔτε ὅλα τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης τὰ δῶρα, εἰς ἐκεῖνον, ὅστις, λησμονῶν τὰς πλέον ἀνδρικάς ἀρετάς, παραδίδεται εἰς τὰς τρυφάς· καὶ πολλοὶ πολιτισμένοι λαοί, ἐξοκειλάντες εἰς ἀδράνεια ὑπέπεσαν ἀκολούθως καὶ εἰς τὸν ζυγὸν τῶν βαρβάρων.

Μεγίστης λοιπὸν χαρᾶς πρόξενος εἶναι δι' ἡμᾶς ἡ σήμερον ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ νέοι οὗτοι υἱοί σας, ὃ Κύριοι ἐξετάσται καὶ ἀκροαταί, θέλουν δώσει τὰ δοκίμια τῶν σπουδῶν των, κατὰ τὸ ἐνεστώσῃ σχολαστικὸν ἔτος, καὶ διὰ τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης καὶ διὰ τὰς τέχνας τοῦ πολέμου, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ φρουρά καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν· καὶ φαίνεται μου, ὃ ἀκροαταί, ὅτι καθείς ἀπὸ ἡμᾶς, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικίαν του καὶ μὲ τὸν χαρακτῆρα του, ἔχει σήμερον νὰ συναισθανθῇ ζωντὰ καὶ ἀλλεπάλληλα αἰσθήματα, ἐπειδὴ ἐκεῖνος, ὅστις εἶναι προβεβηκώς τὴν ἡλικίαν καὶ εἶδε τὸ ἔθνος εἰς τὸν καιρὸν τῆς δουλείας του, παραβάλλων τὴν ἀξιοθρήνητον ἐκείνην ἐποχὴν μὲ τὴν παροῦσαν ἡμέραν, θέλει ἔχει μεγαλειτέραν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσῃ ἀπὸ χαρᾶν, παρὰ τὸν Κορίνθιον Δημάρατον, ὅστις ἐκλαυσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίας, ἰδὼν κατήμενον τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον εἰς τοῦ Δαρείου τὸν υἱόν. Ὀλίγα ἔτη παρήλθον, ἀφοῦ ἡ αἰχμαλώτος γενεὰ δὲν εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ περιέλθῃ ἑφιππος ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἤδη τὰ τέκνα τῆς αἰχμαλώτου γενεᾶς ἀνατρέφονται εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν τῶν ἐνδόξων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖνος δὲ ἐξ ἡμῶν, ὅστις ὑπῆρξε καὶ θεατὴς καὶ ἐνεργὸς εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐποχὴν ἥρωϊσμοῦ καὶ ἐγκλημάτων, θέλει ἀγαλλιασθῇ καὶ αὐτὸς τὴν σήμερον, διαλογιζόμενος ὅτι παύει εἰς τὸ ἐξῆς καὶ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ βαρβαρότης μας, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν κατὰ μέγα μέρος τὰς δυστυχίας μας. Ὅποιος δὲ ἐκ τῶν παρστώτων ἔχει καὶ ζωντοτέρα τὴν αἴσθησιν, θέλει ἴσως νομίσῃ ὅτι βλέπει τὴν καρπὴν τινος τῶν νέων τούτων, περιβεβλημένην ἀπὸ δάφνης Θεσσαλικῆς ἢ Θρακικοῦ Θριάμβου. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἱερὰ ἡ ἀγαλλίασίς μας τὴν ἡμέραν ταύτην; Πῶς ἡ πατρίς δὲν πρέπει νὰ εἶναι εὐγνώμων εἰς τοὺς νέους ἀξιοματικούς καὶ διδασκάλους, οἵτινες, κατὰ τὰς τελευταίας πολιτικὰς μας περιπετείας, ἠγγρόπησαν εἰς διατήρησιν τοῦ σχολείου; Πῶς δὲν πρέπει νὰ ἐπαινέσωμεν τὸν διευθυντήν, ὅστις διευθύνων τὸ κατὰστημα τοῦτο εἰς κρίσιμους στιγμὰς καὶ εἰς παντελῇ τοῦ πεινίου ἐνδειαν, ἔδειξε πόσον ὁ ζῆλος ὑπερβάλλει τὰς δυσκολίας; Τὰ πάντα, ὃ ἀκροαταί, τὰ πάντα μᾶλλον προσκαλοῦν εἰς χαρὰν τὴν σήμερον, ἡ προθυμία τῶν νέων εἰς τὸ νὰ καθυποβάλλωσι τὸν καρπὸν τῶν ἀγώνων των εἰς τοὺς ἐξετάστας των, ἡ δεδοκιμασμένη ἰκανότης τοῦ διευθυντοῦ καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλογένεια τῶν παρστώτων.

Φαίνεται μου εὐστέσον, ὅτι ἂν ἠδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ἐν ἄλλο τι, ἡ χαρὰ μας ἤθελεν εἶσθε ὁλωσδιόλου τελεία· καὶ βέβαια, ἂν ἠμπορούσαμεν νὰ κατορθώσωμεν τὸ νὰ στερεωθῇ διὰ παντὸς εἰς τὰς τρυφερὰς ψυχὰς τῆς νεολαίας ταύτης ὁ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀρετὴν ἔρως, βέβαια, λέγω, τίποτε δὲν ἤθελε λείπει ἀπὸ τὴν τελειοποίησιν καὶ θεῖαν ὠραιότητα τῆς ἡμέρας ταύτης. Ἀλλ' εἰς τίνα ἀνήκει ἡ ὑψηλὴ αὕτη ὑπηρεσία; Ὅχι, εἰς ἐμὲ βέβαια, ἄνδρα μικρὸν καὶ ὑπομίσθιον, ἀλλ' εἰς τοὺς γονεῖς τῶν νέων τούτων, εἰς σᾶς, ἐνδεεῖς ἀκροαταί, εἰς τοὺς ζῶντας ἢ ἀποθανόντας τοῦ ἔθνους ἥρωας.

Ἀκούσατε λοιπὸν, ὃ φλότιμοι νέοι, ἀκούσατε, ὅχι τοὺς λόγους μου, ἀλλὰ τοὺς ὁποίους οἱ πατέρες σας ἤθελεν σᾶς εἰπεῖ, ἂν ἦσαν παρόντες, καὶ οἱ ζῶντες, εἴτε οἱ ἀποθανόντες ἥρωές μας.

* Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν α' Εὐνική Ἑφημερίδα, ἔτος Α', ἀρ. 39, 31 Αὐγούστου 1832, σ. 211-212, χωρὶς τίτλον καὶ μὲ τὸ ἐξῆς εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα: «Τὴν 10 τοῦ ἐνεστώτος ἔγινον xί ἐτήσια ἐξετάσεις τοῦ σχολείου τῶν Εὐελπίδων. Ὁ Κύριος Γ'. Τερτσέτης ἐξεφώνησε κατὰ τὴν ἐναρξιν αὐτῶν τὸν ἐξῆς λόγον».

αὐτοὶ μάλιστα οἱ τελευταῖοι σᾶς τοὺς λέγουν καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον. Τόση εἶναι ἡ συμπά-
θεια, τὴν ἥποιαν ἔχουν διὰ σᾶς ! Ἀκούσατε λοιπὸν τοὺς λόγους των :

«Ὡ ἀγαπητὰ τέκνα καὶ μέλλοντες πατέρες ἀγαπητοτέρων ἐγγόνων. Οἱ δι' αἵματος δεσμοί,
οἵτινες μᾶς συνδέουσι μὲ σᾶς καὶ ἡ παῖρα μας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, ὡς σᾶς ἐγγυηθῶσι καὶ ὅτι
σᾶς ἀγαπῶμεν καὶ ὅτι αἱ νοουθεσίαι μας θεμελιοῦνται εἰς ὑγιεῖς καὶ στερεὰς βάσεις. Δύο εἶναι
αἱ διαθέσεις, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἡ κλίσις πρὸς τὴν ἡδονὴν καὶ
ἡ κλίσις πρὸς τὸν κόπον ἢ τὴν ἐνέργειαν. Εἰς ποίαν τῶν δύο τούτων διατίθεσιν ἀνήκετε, σεῖς οἱ
ἴδιοι τὸ ἀπεφασίσατε, ἐκλέξαντες τὸ πολεμικὸν στάδιον, τοῦ ὁποίου τὸ κύριον στοιχεῖον εἶναι ἡ
ἀκρίμης ἐργασία. Ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ταύτην διάθεσιν, σπηριζομένην ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ ὁδηγου-
μένην ἀπὸ τὴν φρόνησιν, ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ ἄλλοι ἰσχυροὶ ἐρμώμενοι ἔσωσαν τὴν πατρίδα των
ὁ Σκιπίων εἰς νεανικὴν ἡλικίαν ἐνίκᾳ γηραιὸν καὶ στρατηγητικὸν στρατάρχην καὶ ὁ Περικλῆς, εἰς
διάστημα τεσσαράκοντα χρόνων, ἐκυβέρνησε λαὸν δυσπειθῆ· ὁ ὀλύμπιος ἐκεῖνος Περικλῆς, ὅστις,
εἰς τινα ἐπιτάφιον λόγον τοῦ περὶ τῶν πεσόντων ὑπὲρ πατρίδος, εἶπεν ὅτι οὗτοι ἦσαν θεοί, διότι
πόθεν ἄλλοθεν, ἔλεγε, συμπεραίνομεν τὸ θεῖον, εἰμὴ ἀπὸ τὰς ἀπονεμομένας εἰς αὐτὸ τιμὰς ; Καὶ
αἱ τιμαί, τὰς ὁποίας ἀποδίδομεν εἰς τοὺς ἀποθανόντας πολεμιστάς μας, δὲν εἶναι κατώτεραι τῶν
ἀπονεμομένων εἰς τὸ θεῖον. Μέγα χρέος ἀπόκειται εἰς σᾶς, ὦ ἀγαπητὰ τέκνα· εὐρύχωρον στάδιον
ὀφείλετε νὰ διατρέξετε, ὀφείλετε νὰ ἐξάξετε ἀπὸ μεγάλην καὶ γόνιμον ἀρχὴν σημαντικᾶς συνεπειᾶς.
Σεῖς χρεωστεῖτε νὰ γενῆτε οἱ ὑπερμνηματισταὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, σεῖς χρεωστεῖτε
νὰ σβήσετε ἀπὸ τὰς ὀμαίμονας καὶ συγγενικὰς φυλὰς τὰς ἐσχάτως ἀναφυσίας ἐχθροπαθείας, σεῖς
πρέπει νὰ καταστήσετε ἡσυχὸν ἐσωτερικῶς τὴν πατρίδα καὶ ἐνδοξὸν ἐξωτερικῶς. Ὅσάκις δὲ τὰ
καθήκοντά σας σᾶς φανῶσιν ἐπιμυχθὰ, προσπέσατε εἰς τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἐπικα-
λέσθητε τὰ ἀρχαῖα πνεύματα τῶν ἡρώων, ἐρωτήσατέ τους πῶς ἔγιναν μεγάλοι καὶ πῶς ἡ ἀρετὴ
τῆς ψυχῆς των ὑπῆρξεν ἀνωτέρα τῶν ὕβρεων τῆς τύχης καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν συμπολιτῶν
των. Μεταξὺ ἄλλων τῶν θνητῶν τῆς γῆς σεῖς εἴσθε οἱ πλέον εὐδαίμονες· εἰς κανένα λαὸν δὲν με-
διᾷ τόσον ἡ φύσις, ὅσον εἰς σᾶς. Εἰς κανένα λαὸν δὲν εἶναι τόσον ἀνοικτὸν καὶ πλούσιον τὸ βι-
βλίον τῆς παραδόσεως. Ἡ φύσις, ὦ νέοι Ἕλληνες, ἥτις, ἂν εἶναι ἐντελής, εἶναι μήτηρ φυσικῶν
τελειοτήτων, καὶ ἡ παράδοσις, πηγὴ καὶ αὐτὴ ἀένναος ἠθικῆς δυνάμεως. ἀμφότεραι δὲ θεμέλια
πολυχρονίου βασιλείας καὶ ἀρετῶν καὶ δόξης εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀρέσκειται
ὁ Παντοδύναμος νὰ ρίπτῃ τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φαίνεται μοι, ὅτι σᾶς ὁμιλοῦν, ὦ νέοι, οἱ πατέρες σας· καὶ ἀγαπᾶτε
τὴν Ἑλλάδα καὶ μὴ φανῆτε ἀνόμοιοι ἀπὸ τὸν τεχνίτην ἐκεῖνον τῆς Κύπρου, ἀπὸ τὸν νέον Πυ-
γμαλίωνα, ὅστις ἐναγκαλιζόμενος καὶ φιλῶν τὸ ἀμίμητον ἐλεφάντειον ἄγαλμά του, ἐνεφύσησε πνοὴν
εἰς τὴν ὠραιότητα τῆς Γαλάτειαν¹.

Ἐν τοσούτῳ κάμετε προθύμως ἐναρξίν τῶν σχολαστικῶν σας ἐξετάσεων.

11. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΥΕΛΠΙΔΕΣ *

Διατεταγμένος ἀπὸ τὸν ἀξιότιμον Διευθυντὴν μας νὰ εἶπω πρὸ ὑμᾶς παραινετικὸν τινα λό-
γον, κατὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ σχολαστικοῦ μας ἔτους, σκοπὸν δὲν ἔχω, ὦ νέοι Ἕλληνες, νὰ σᾶς προ-
καλέσω εἰς τὸ στάδιον, ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐνισχύσω εἰς αὐτό· διότι αἱ πρόοδοί σας εἰς τὴν παιδείαν,
εὐηρέστησαν, πιστεύομεν, εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἔχι μόνον εὐηρέστησαν εἰς αὐτὴν οἱ ἀριστεύσαντες

1. Ὁ Πυγμαλίων ἐξεργάσθη εἰς λευκὸν ἐλεφάντειον ὠραιότητα καὶ τόσον τοῦ ἔρεσε τὸ πλάσμα του, ὥστε τὸ ἡράσθη· τὰ φλογερὰ φιλήματα τοῦ ἐρωτολήπτου νέου, διὰ θείας συγκρατάσεως, ἐνεφύσησαν πνοὴν εἰς τὸ ἄγαλμα· ἀνοίγουσιν τοὺς ὀφθαλμούς της ἡ τρυφερὰ παρθένος εἶδε ταυτοχρόνως ἐρυθριῶσιν καὶ τὸν πατέρα της καὶ τὸν ἄνδρα της. Διὰ τὴν τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ Γαλάτεια παντὸς νέου Ἕλληνα, ὅταν αὐτὸς εἶναι ζωηρὸς καὶ δυνατὸς τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν :

* Προτοδημοσιεύθηκε στὴν «Ἑθνικὴ Ἑφημερίδα», ἔτος Α', ἀρ. 60 61, ἐν Ναυπλίῳ 14-12-1832, σ. 311-314, μετὰ τὸν τίτλον : «Λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ Γ. Τ. κατὰ τὴν ἐναρξίν τῶν Ἱστορικῶν Μαθημάτων τοῦ 1832 σχολαστικοῦ ἔτους εἰς τὸ Κεντρικὸν Ἡολεμικὸν Σχολεῖον».

εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ παρελθόντος σχολαστικοῦ ἔτους. ἀλλὰ καὶ ὅσοι δὲν ἔφερον τὰ πρῶτα, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ πασιφανῶς κατεδάκρυσαν. Σὺς συγχίρω, ὦ εὐαίσθητοι νέοι, διὰ τὰ δάκρυά σας· εἴθε αὐτὰ νὰ παραγγέλλωσι μέγαν πολίτην, καθὼς ποτὲ αἱ σοφαὶ Ἀθηναὶ συνέλαβον ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ὁ μετέπειτα χρόνος ἐπραγματώσων, ἰδοῦσαι τὰ δάκρυα τοῦ δεκαπενταετοῦς Θουκυδίδου !

Ἄλλ' ὁποίους λόγους δύναμαι ἄρα νὰ ἐπιφέρω ἱκανοὺς νὰ σᾶς προσηλώσωσιν εἰς τὸ ἐνδοξὸν στάδιόν σας ; Δύο τινὰ θέλω σᾶς προβάλλει μόνον, τὰ ὁποῖα, εἶμαι μὲν βέβαιος, ὅτι δὲν ἀγνοεῖτε, ἀλλὰ τῶν ὑπείκων μικρὰ τις ἀνάπτυξις ἅς μὴ σᾶς βαρύνει, ἐνθουσιάζοντες ὅτι ποτὲ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα εἶπεν ὁ Σαλαμίνιος μαχητής. « Αἱ εἰς τάπητας ζωγραφισμέναι εἰκόνες, τόσῳ μᾶλλον φαίνονται ὥραϊ καὶ ἐτελεῖς, καθόσον ἐκτυλίσσονται οἱ τάπητες ». Καὶ ποῖα εἶναι τὰ δύο μας ταῦτα ἐπιχειρήματα ; Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι τίποτε ποθητότερον καὶ πολυτιμότερον δὲν ὑπάρχει παρὰ τὴν παιδείαν, καὶ μὴ βραβευομένην ἀπὸ τοῦς ἀθρώπους· καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι προσεγγίζομεν εὐτυχῶς εἰς ἐποχὴν, κατ' ἣν ἡ προσωπικὴ ἀξιότης θελ' ἐπαινεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι κατ' ἐξοχὴν.

Εἰς τὰς σπουδὰς σας ἐμπεριέχονται, ὦ ἀγαθοὶ νέοι, τὰ θεμελιώδη μαθήματα τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης· καὶ ὅταν αἱ οἰκογένειά σας καὶ τὸ ἔθνος σᾶς χαλεπήσωσιν ἐστεφανωμένους μὲ τὸν τετραετὴ στέφανον, θέλετε εἶσθε ἐγκρατεῖς τῆς μαθηματικῆς, τῆς γλώσσης καὶ τῆς φιλολογίας τῶν πατέρων σας, τῆς στρατιωτικῆς, τῆς ἱστορίας τῶν παρελθόντων χρόνων, καὶ τῆς γλώσσης τοῦ εὐγενοῦς τῶν Γαλατῶν ἔθνους. Ἀλλὰ διὰ νὰ καταλάβωμεν ὁποίας ἡδονῆς καὶ τελειοποιήσεως πηγὴ εἶναι ἡ παιδεία, ἅς ἐνθουσιάζωμεν, ὦ νέοι, ὅτι ἡ σοφία ἐκπληροῖ, καθόσον δύναται, τὴν σταθεράν ἐκείνην, καὶ καθαρὰν καὶ ἀκαθάστως μαρτυροῦσαν περὶ τῆς οὐρανίου καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιθυμίαν τῆς μαθήσεως. Τὸν ἀνεπίδεκτον τοιοῦτου αἰσθήματος πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς παρεκτραπέντα τῆς φύσεώς του, καὶ ὡς ἑκτρομα τοῦ ἐνδόξου δέδρου τῆς ἀνθρωπότητος. Ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς, εἰς τοὺς χρυσοὺς Δελφοὺς, εἰς τὸ ἱερὸν προπύλαιον τοῦ ναοῦ, ἐφαίνεται θεία ἐπιγραφὴ, ἀντικείμενον ὑψηλῶν ἐγκωμίων τῶν σοφῶν « Ἴνῳθι σαυτόν »· καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἡ ἀθάνατος αὕτη ἐντολὴ ἐκπληροῦται διὰ τῆς ἀσχίσεως τῆς παιδείας.

Προεωρισμένοι περιπλέον, ὦ νέοι, εἰς τὸ νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὴν ἐπίγειον ταύτην σκηνὴν, προσκτώμεθα διὰ τῆς σοφίας, ἐκτὸς τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων, καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ πλέον προσφυῆ παραδείγματα, διὰ νὰ βάλωμεν εἰς πρᾶξιν τὰς σωτηρίας βουλὰς τοῦ νοῦς. Δύσκολον βέβαια ἤθελεν εἶσθαι ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τῆς ἀρίστης ταύτης σοφίας ἦσαν κάτοχοι οἱ οἱ, ὅσοι ἐπολιτεύθησαν Οὐρασίως· ἀλλ' ἅς μὴν ἀρνηθῶμεν ὅτι αὕτη δύναται νὰ περιβάλῃ τὴν μετρίαν φύσιν, καὶ νὰ διορθώσῃ τὴν διεστραμμένην· τίποτε ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι ὥραιότερον ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν φύσιν, συνενωμένην μὲ ἀληθῆ παιδείαν. Ἐνεκα τῆς σπανίας αὐτῆς ἐταιρίας, αἱ ἀγρυπνίαι τοῦ πολίτου στεφανώνονται μὲ τὰς εὐλογίας τῶν αἰώνων, οἱ βασιλεῖς περιβάλλονται μὲ δάφνας ἀειθαλεῖς, ἡ δὲ γῆ καθίσταται ναὸς τῆς δόξης τῶν ἡρώων. Καὶ τί ἄλλο εἶναι αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι, παρὰ μίμησις ἢ καλλιέργεια τῆς φύσεως, καὶ εἰς ἓνα λόγον μία φύσις τελειοποιημένη ;

Αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐφαρμόζονται ἰδιαιτέρως, ὦ νέοι, εἰς τὴν παιδείαν, κύριον σκοπὸν τῶν ἀγώνων σας· ἡ τύχη τοῦ πολέμου χρεωστεῖται ἀπὸ πολλῶν αἰώνων κυρίως εἰς τὴν παιδείαν. Καὶ δὲν εἶναι τόσον ἡ ἀτομικὴ ἀνδρεία, ἥτις ἀποφασίζει τὴν μάχην, ὅσον ἡ ἱκανότης τοῦ ὀπλαρχηγοῦ εἰς τὴν διάταξιν τῶν τοῦ πολέμου, εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου, εἰς τὸ εἶδος τῶν ὀχυρωμάτων, εἰς τὴν εὐφυῆ ἐπιχείρησιν τῆς ἐφόδου. Καὶ ἅς μὴ διστάσωμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μεταξὺ δύο ἀνδρείων στρατευμάτων ἐκεῖνο εἶναι τὸ νικηφόρον, ὅποιον δύναται νὰ καυχῇ, ὅτι ὁδηγεῖται ἀπὸ ἀρχηγὸν προβλεπτικώτερον καὶ σοφώτερον. Νέοι Εὐέλπιδες ! προσκαλημένοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος σας, ὅχι ὡς ἀπλοὶ στρατιῶται, ἀλλ' ὡς ὀπλαρχηγοὶ καὶ πολεμάρχοι, δείχθητε ἀκάματοι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης, ἀναί τῆς ὁποίας ὅχι μόνον ἀδιάφορος, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιος ἐνδέχεται νὰ καταντήσῃ ἡ ἐμφυτις εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γενεὰς ἀνδρεία, καθότι ἡ φυσικὴ δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ μεγάλην περιφρόνησιν τῶν κινδύνων. Ἡ ἀνδρεία, ἀποχωρισμένη ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς σοφίας, εἶναι σύντροφος, εἰς τὸν ὁποῖον μᾶλλον τις πρὶν νὰ ἀπιστῇ ἢ νὰ ἐμπιστεύηται. Προτιμᾶτε τὴν ἐπιτυχίαν ἀπὸ τοὺς κινδύνους, καὶ θαυμάζετε τὸν ἥρκα τῶν νέων ἐκείνων Ρωμαίων, οἵτινες ἀπερχόμενοι εἰς ἐκστρατεῖαν ὠρκίσθησαν ὅχι μόνον νὰ πολεμήσωσιν, ἀλλὰ νὰ ἐπανέλθωσι καὶ τρυφαιοῦχοι· καὶ τῶντι ἐξεπλήρωσαν τὸν ὅρκον των, διότι αὐτὸς δὲν ἦτον τόσον ἀποτέλεσμα τῆς τόλμης, ὅσον τῆς ἐντελοῦς γνώσεως καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἰδίων ἐαυτῶν.

Ἡ παιδεία, ὡς τέκνα ἀγαθῶν πατέρων, ὠφέλιμος διὰ τὴν γνώρισιν τῶν πραγμάτων, ὠφελιμωτάτη διὰ τὴν πράξιν, εἶναι μὴ γίσθη παραμυθία. πρόξενος ἀτελευτήτου καρτερίας εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς δυστυχεῖς· καὶ τῶντι, ἂν συμβῇ, ὁ γενναῖος καὶ εἰς φιλοσοφικὰς ἀρχὰς ἀνατιθεράμμενος, ἂν συμβῇ, λέγω, νὰ πληγωθῇ ἀπὸ τῆς βασκανοῦ τύχης τὰ βέλη, παρηγορεῖται ἀπὸ τὴν ἀθῶαν συνείδησίν του, ἰσχύει νὰ ἐπαρκῇ εἰς ἑαυτὸν, καὶ διάγει μόνος καὶ ἀνεξάρτητος, τὸ ὅποιον δὲν ἤμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τοὺς κινηοὺς ἀνθρώπους, συνηθισμένους νὰ κυβερνοῦνται, νὰ ἐλπίζωσι καὶ νὰ φοβῶνται κατὰ τὰς δοξασίας ἐκάστου.

Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐξευγενισμένος ἀπὸ τὴν ἀγωγήν, εἰς ὅποιανδήποτε δεινὴν πάλιν καὶ ἂν ριφθῇ ἀπὸ τὴν τύχην, δὲν θέλει τὸν καταβάλλει ἡ λύπη, ἀλλ' ἐξεναντίας αὐτὸς θέλει τὴν ὑπερνικήσει. Ἐνθυμοῦμαι πολλοὺς μεγάλους ἀνδρας, οἵτινες ἐν καιρῷ δυστυχιῶν ὑπεστηρίχθησαν ἀπὸ τὴν σοφίαν· ἐν μόνον παράδειγμα, θέλω σᾶς ἀναφέρει, τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἐπέχη τύπον πολλῶν, καθὼς περιφανέστατον. Εἶναι δὲ τὸ τοῦ αἰδίδιμου ἐκείνου, προπάτορός σας, ὅστις εἰς τῆς νέας Ἑλλάδος τὰ ὅρια, ἐπρόσφερεν ἀγαλλόμενος εἰς τὰς Μούσας Οὐσίας, συνέφαγε μὲ τοὺς στρατιώτας του, καὶ ἐπεμελήθη τὴν κόμην του, ἂν καὶ ἐπρόβλεπεν ὅτι δὲν ἤθελεν ἐξέλθει νικητὴς ἀπὸ τὴν νυκτερινὴν συμπλοκήν, οὔτε ἤθελεν ἐξαναιδεῖ τὰς ὀχθὰς τοῦ Εὐρώτα, οὔτε τοῦ Ἰαυγέτου τοὺς πρόποδας, ἀλλ' ὅτι ἔμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σῶμα του εἰς τὰς χεῖρας θηριωδεστάτων βαρβάρων καὶ μολσταῦτα ἢ συναίσθησις τῶν καθηκόντων του ὡς πολίτου, καὶ αἱ περὶ στρατιωτικῆς ἀρχαί του ὡς στρατηγοῦ καὶ βασιλέως, ἐνέπνυσαν τηλικαύτην ἰσχύϊν καρτερίας καὶ χαρᾶς εἰς τὴν ἀκαταμάχητον ἐκείνην ψυχὴν! Καὶ δικαίως οἱ σύγχρονοί του, δίκαιοι τῶντι κριταὶ τῆς ἀρετῆς ἔστησαν ἐπὶ τοῦ τάφου του λέοντα, ὅστις δὲν ἦτο τόσο ἀνάμνησις τοῦ ὀνόματός του, ὥσον εἰκὼν λαμπρὰ τῆς γενναιοψυχίας τοῦ σκηπτροῦχου ἐκείνου ἀνδρός.

Σᾶς μακαρίζω, ὦ νέοι, εἰς τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν σας, θέλετε ζῆ εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἀρετὴ θέλουν προστατεύεσθαι καὶ τιμᾶσθαι· καθότι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἔπαυσε, κατὰ τὰς εὐχὰς τῶν πατριωτῶν καὶ τῶν εἰδότων, μὲ τὴν σύστασιν ἐνὸς θρόνου, ὡς κρηπίδος καὶ δεσμοῦ ἐνώσεως, προσόδου καὶ διαμονῆς· καὶ ὁ θρόνος αὐτὸς θέλει τιμᾶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀξιότητα. Τὸ καθήκον αὐτοῦ ὁ θρόνος θέλει τὸ ἀνέυρει εἰς τὰ αἷτια, τὰ ὅποια παρεκίνησαν τοὺς πατέρας σας νὰ δράξωσι τὰ αἱματωμένα ὅπλα. Ἄν καὶ βαρβαρικὰ πάθη καὶ ἐλκεῖνά συμφέροντα ἐπροσπάθησαν νὰ μολύνωσι τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον βέβαιον ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξε (καὶ τοιαύτη κρίσις θέλει μείναι ἀφεύκτως εἰς τοὺς αἰῶνας) ὅτι ὑπῆρξεν οὐράνιος κίνησις, καὶ σχεδὸν ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος πρὸς τὸν πολιτισμόν· καὶ ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἡδυνάμεθα ὁ ἐπιμαρτυροῦμεν εἰς μαρτυρίαν τὴν κάλην πολλῶν ἡρώων, καὶ ἀπείρους τόπους, τοὺς ὁποῖους κατέστησαν περίφημους ἀγιώταται μάχαι· ἀλλ' ὁ νέος βασιλεύς, ὅστις θέλει καθῆσει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον, ἐκτὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος, θέλει εὑρεῖ εἰς τὴν φύσιν του καὶ εἰς τὰς ἐμπνεύσεις του ἐνθερμον πάθος ὑπὲρ τῆς παιδείας· θέλει ἔχει ἀκατάπαυστα πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εἰκόνα τοῦ φιλότου πατρός του, πασιγνώστου διὰ τὴν ἄκραν παιδείαν του καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην του· δὲν θέλει νὰ λησμονήσῃ τὴν πατριὸν του γῆν, ἥτις εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦ ναοῦ τῆς σοφίας.

Ἀνάγκη κραταῖα βιάζει καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὸν βασιλέα νὰ ἀυξήσωσι καὶ νὰ τιμήσωσι τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας· διότι τὰ μὲν μεγάλα κράτη δύνανται νὰ κυβερνηθῶσι χάριν τοῦ μεγέθους των, τὰ μικρὰ ὁμοῦς οὔτε ζωήν, οὔτε θριάμβους ἀποκτῶσιν ἄλλως πῶς, εἰμὴ διὰ τῆς ἀόκνου ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παιδείας, καὶ πρέπει νὰ μιμῶνται τὸν Δία τοῦ Ἑλληνος ἐκείνου ἀγαλματοποιοῦ, ὅστις μὲ λεπτοτάτας ἀναλογίας, μικροτέρας ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνους, ἐξεκόνισε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ καταπληκτικὸν τοῦ ὑπερμεγέθους Διὸς τῆς Ὀλυμπίας· τόσο ἦτον θαυμάσιον τὸ ἔργον του! Τὸ καύχημα παλαιᾶς οἰκογενείας, ἡ χλαμὺ πατρικῶν ἐκδουλεύσεων, οἱ νηπιώδεις τίτλοι, μᾶς δίδουν τόσην ὠφέλειαν, ὥσθιν σκιὴν δίδει ἡ ρίζα δένδρου, φυτευμένου ἐπὶ σκληρᾶς πέτρας· καὶ αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ θέλησις τοῦ Θεοῦ μᾶς πρυστάζει νὰ ἀσχολώμεθα καὶ νὰ προκύπτωμεν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν, καὶ δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι ἡ θεία χάρις ἐμεσολάβησεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγῶνος, διότι τέκνα ἀδυναμίας καὶ δουλείας δὲν ἡδυνάμεθα νὰ καταρθώσωμεν τι ἄξιον λόγου, οὔτε τὰ κατορθώματά μας, ἡδυνάμεθα νὰ φέρωσιν αἴσιον ἀποτέλεσμα ἄνευ τῆς εὐδοκίας τοῦ Ὑψίστου.

Ὁ θρόνος αὐτὸς λοιπόν, καθὼς ἀπόρροια τῆς θείας χάριτος, ἃς κατευθύνεται πρὸς τὴν σοφίαν,

τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν δόξαν, προσόντα αἰώνια τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Χαίρετε, ὦ ἀγαθοὶ νέοι, ἡ προκείμενη αὐτῇ ἔθνικὴ μας Κυβέρνησις θέλει σᾶς ἀγαπήσει καὶ σᾶς εὐεργετήσῃ ὡς ἀσκοῦντας τὰς δυνάμεις, αἱ ὅποῖαι συντρέχουσιν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὴν δόξαν τοῦ θρόνου καὶ τοῦ ἔθνους. Δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία ἀληθὴς χωρὶς πολιτισμόν, οὔτε ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ γίνῃ καταληπτὸς ἄνευ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς, οὔτε ἡ σοφία θέλει ἀναδῶσῃ ποτὲ καρποὺς ὠρίμους, μὴ περιφρουρουμένη ἀπὸ τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς βαρβαρότητος ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ· διὸ σεῖς, ὦ νέοι, σπουδαστέ τῶν εἰρηνικῶν, καὶ πολεμικῶν γνώσεων, παλῖται στρατιῶται, εἴσθε τὰ ἱερὰ θεμέλια τῆς νέας Ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Ὡ τέκνα ἀγαθῶν πατέρων, καταστήθητε τέλειοι, καὶ θέλει γενῆτε τοιοῦτοι, ἂν δὲν μαραινθῇ εἰς τὰς ψυχὰς σας ὁ ἔρωσ τῆς μαθήσεως· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ συμβῇ τοῦτο, ἀναζητήσεσθε πάντοτε ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἰδιοτήτων τῶν μαθημάτων σας, ὥστε παρκτηροῦντες τὰ μαθηματικὰ θέλετε πεισθεῖ, ὅτι δι' αὐτῶν ἐξοικειώνεσθ· μὲ τὸν Ὑψίστον. ὅστις ἔκαμε βέβαια χρῆσιν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς, ἡ νὰ εἴπωμεν κάλλιον, τὴν ἐπλαστούργησεν, ὅτε μὲ τὸν ἰσχυρὸν διαβήτην τοῦ ἐκύρτωσε τὸ μέγα τοῦ ἡμισφαίριου πῆλξον, καὶ περιέζωσε μὲ φλογώδη τείχη τὴν κτίσιν του.

Ἀγαπᾶτε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἐξάισια τῶν προπατόρων σας συγγράμματα, τὰ ὅποῖα ὁ χρόνος παρέπεμψεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τὰ ὅποῖα θέλουν κρίνεσθαι καὶ θαυμάζεσθαι εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς τύποι ὠραιότητος καὶ ἐντελίας, ἕως ὅτου αἱ ἐξωτερικαὶ μορφαὶ τῆς οἰκουμένης μένοισιν ὅποῖαι εἶναι. ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ἐξακολουθοῦν· ἂ διευθύνωνται ἀπὸ τὰς αὐτὰς ἀρχάς, τὰς ἑποίας ἡ ἰδίᾳ φύσις διέγραψε. Μεγάλῃς ἐπίσης ὠφελείας πρόξενος εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Γάλλων, διότι δι' αὐτῆς θέλετε σχετισθῇ μὲ ἅπασαν τὴν νέαν Εὐρώπην, καὶ δὲν σφάλλομεν ἂν εἴπωμεν ὅτι αὐτὴ ἔχει τὴν σήμερον τόσῃν ἐπ' ἡρώην εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, ὅσῃν τὸ φῶς εἰς τὴν κτίσιν. Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ προσθέσω καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν, ἐγκωμιασθεῖσιν ἀπὸ τὸν πλέον εὐγλωττον σοφὸν τῶν γνωστῶν αἰώνων, ὡς νομοθέτην τοῦ πολιτικοῦ βίου, καὶ διδάσκαλον τῆς ἀρετῆς; Δὲν θέλει παρέλθῃ πολὺ καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐγκληματικῆς νομοθεσίας, συνδεδεμένα μὲ τὰς ἄλλας σπουδὰς σας, θέλουν συναπαρτίσει ὅσα ἀποτελοῦσι τελείαν ἀγωγὴν. Ἀλλὰ διὰ ποίων ἐπαίνων ἡμποροῦμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀναλόγως τὴν ἀξίαν τῆς στρατιωτικῆς, ὡς ἐκ τῆς ὑποίας δύνασθε νὰ ζήσητε ἥρωες, ἢ νὰ ἀποθάνητε μάρτυρες; Καὶ βέβαια ἀδιάφορον εἶναι εἰς τὸν γενναῖον ἄνθρωπον ἡ δάφνη, ἢ ὁ φοῖνιξ, φθάνει μόνον ν' ἀφῇσιν λαμπρὸν ἔχνος κατόπιν του.

Εἴθε, ὦ νέοι, ὁ Βασιλεὺς σας, καὶ οἱ διάδοχοί του νὰ μὴ σᾶς ὀδηγήσωσι ποτέ, εἴτε σᾶς, εἴτε τὰς ἐπερχομένας γενεάς, εἰς ἀδίκους πολέμους· ἀλλ' ἡ βασιλικὴ φρόνησις νὰ εἶναι ἡ ἀγαθὴ πρόξενος τερπνῆς εἰρήνης ἢ πολέμου ἀμύμενος. Ἄν σπουδάσητε μὲ ζῆλον, ὦ νέοι Ἕλληνες, ταύτας τὰς ἐπιστήμας, καὶ συνδράμετε τοὺς σκοποὺς των, θέλετε μεγαλυνθεῖ ὡς γνησιώτατα τέκνα τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλείας. Θέλετε γένει θέμα τῶν ψαλμῶδῶν μας καὶ εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς πόλεις· αἱ οἰκογένειαι θέλουν σᾶς ποθεῖ, θέλετε ἀνυμνηθεῖ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους, καὶ ἔτι πλέον ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους, διότι εἶναι αἰώνιοι καὶ αἰωνίως ἀυξάνουσιν οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς, καὶ οἱ ἔπαινοι αὐτοὶ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων δὲν θέλουν εἶσθαι παρὰ ἀμυδρά τις εἰκὼν τῆς εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν θέλετε ἀπολαύει εἰς σεβασμιωτέρας σκηνάς· ὄντα ἀληθῆ προικισμένα μὲ ἀθανάτους ἀρχάς, δὲν ὑποκείμεθα εἰς φθοράν, ἀλλὰ θέλομεν ψάλλει τὸν ὕμνον τῆς ζωῆς ἐπάνω εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὕλικοῦ κόσμου, καὶ αἱ ἀρεταὶ τῆς γῆς θέλουν βραβευθεῖ μὲ τὰς οὐρανίους μακαριότητας.

Χαρμυσύνως, ὦ νέοι, ἀρχίζομεν τὸ νέον σχολαστικὸν μας ἔτος, καὶ ἔτι πλέον χαρμυσύνως θέλομεν τὸ τελειώσει, καθότι θέλομεν ἔχει τότε τὴν σταθερὰν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν νόμων.

(1832)

Εἰς τὰ ἔχνη τῶν Ἡρώων ἐβάδισεν ὁ ἐνδοξὸς Ἕλληγ, τοῦ ὁποῖου τὰ ἐπικήδεια τελεῖ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ πατρίς· ὅθεν καὶ εἰς τὸ λείψανον τοῦ ἰσχυροῦ ἀνδρὸς ἀνάρμοστα εἶναι τὰ δάκρυα καὶ οἱ θρήνοι. Ἴσως μάλιστα φρονιμότερον καὶ ἀξιοπραπέστερον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἀποδώσωμεν μὲ φειδρά πρόσωπα καὶ μὲ ἱλαρὰν καρδίαν τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα χρέη εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ συμπολίτου μας, διότι βέβαια πανηγυρίζομεν τὸ τέλος ἀνδρὸς νικητοῦ. Τοιουτοτρόπως οἱ ἀρχαῖοι προπάτορές μας ἐτιμοῦσαν μὲ ὑπερβάλλουσιν ἀγαλλίασιν τοὺς νικητὰς τῶν Ὀλυμπίων καὶ Νεμεαίων ἀγώνων, αἱ δὲ νέαι παρθέναι καὶ αἱ γραῖαι μὲ τὴν χαρὰν λάμπουσιν εἰς τὸ πρόσωπόν των ὑπεδέχοντο εἰς τὰς πόλεις τὸν εὐτυχῆ τροπαίουχον. Πλέον ἀνθρὸς παρὰ πάντα ἄλλον στέφανον, ὅστις ἐστόλισε τὴν κεφαλὴν Ὀλυμπίου ἀθλητοῦ, εἶναι ὁ στέφανος, ὅστις στολίζει τὸν προκαίμενον ἥρωα. Αὐτὸς ἐπολέμησε τὰ ὅπλα τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος του, ἐπολέμησε τὰ ἐλαττώματα τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τώρα ἀναπαύεται εἰς τὴν γῆν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ θέατρον, καὶ εἶναι ὁ μάρτυς τῆς ἀνδρείας του, καὶ τῶν ἀρετῶν του. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀξίου τούτου ἀνδρὸς δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ μὲ δένδρον καλῆς γῆς, τὸ ὁποῖον εἰς ὀλίγον καιρὸν ἔδωκε καὶ φύλλα καὶ ὀρίμους καρπούς, καὶ ἐχορήγησε ταυτοχρόνως εἰς τοὺς ὁδοιπόρους καὶ τὴν παρηγορίαν τῆς σκιάς του, καὶ τὴν τέρψιν τῶν γλυκέων του καρπῶν. Ψεύδεται, ὅστις λέγει, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἄωρον, διότι ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 37 χρόνων· ὀλίγον ἢ τίποτε λογίζονται δέκα ἔτη πλεόντερον ἢ ὀλιγότερον εἰς τὴν βιαίαν καὶ ἀτελεύτητον τοῦ χρόνου διαδοχὴν, ἀπέθανε μάλιστα γέρον, πλὴν γέρον ὄχι εἰς τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' εἰς τὴν δόξαν· καὶ ἡ τριαύτη ζωὴ εἶναι πολυχρόνιος.

Δύο ἀρχαὶ καθ' ὅλην των τὴν δυνάμιν κατέστησαν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκ τῶν ὠραιότερων χαρακτήρων τῆς ἐπαναστάσεώς μας· ἡ ἀρχὴ τῆς θελήσεως καὶ ἡ τῆς ἐνεργείας. Ἡρώς ἀκατάσχετος νὰ ἰδῇ τὸ ἔθνος του ἐλεύθερον καὶ ἐνδοξόν, φαίνεται ὅτι κατέφλεξε τὰς φρένας καὶ τὴν καρδίαν τοῦ γενναίου αὐτοῦ Ἕλληνος. Αἱ δὲ περὶ τούτου ἰδέαι του δὲν ἔμειναν κλεισμέναι εἰς τὸν νοῦν τοῦ αὐτουργοῦ των ὡς εἰκὼν τις ὠρχία εἰς ζοφερὰν γωνίαν, ἀλλ' ἀναφάνησαν λαμπραὶ καθ' ὅλην τῆς ἐπαναστάσεως τὴν τρομερὰν πάλην. Διηγοῦνται οἱ συστρατιῶται του ὅτι εἰς τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου δὲν τὸν εἶδαν ποτὲ φροντίζοντα διὰ τὸ σῶμα του, ἀλλ' ἐξεναντίας διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πατριωτικῶν σχεδίων του. Ἡ περίφημος αὕτη γενναιότης εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης, καὶ τὸ ἀψευδὲς τῆς φιλελευθερίας του, εἶναι μνημεῖα περιφανῆ, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐθεώρει τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος του εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἡ δὲ ἀνεξαρτησία της ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἀπεικᾶτο, εἰμὴ διὰ μέσου ἐπικινδύνων ἀγώνων καὶ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ πολέμου.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐρωτῶ : ἀπὸ ποῦν τῶν παλαιῶν ἐνδόξων συμπολιτῶν του δύναται νὰ λογισθῇ ὑποδεέστερος ; Καί : τίς τῶν Μαραθωνίων ἢ Σαλαμινίων δὲν ἤθελε τὸν παραδεχθῆ, καὶ δὲν ἤθελε τὸν ἐμυλογῆσαι σύντροφον καὶ συναγωνιστὴν του ; Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰώνων θέλουν θεωρηθεῖ ὡς ἥρωες τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κίμων.

Ναί, τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ ἐνταφιαζόμενος στρατηγός, ὥστε τὰ πορρωτέρω τέκνα τῶν Ἑλληνίδων μητέρων θέλουν χορεύει ἀγαλλόμενα γύρω τοῦ τάφου του, καὶ πίνοντα τῆς ἐλευθερίας τὸ πόμα· καὶ τὰ ἄσματα τῶν νέων θέλουν τὸν ἀνυμνεῖ ὡς δημιουργὸν τοῦ ἔθνους, δοτῆρα τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀτρόμητον πολέμιστήν, ἡ δὲ γῆ πᾶσα θέλει κατασταθῇ τοῦ λοιποῦ θεάτρον τῶν ἐπαίνων του, διότι ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι ἡ σφραγὶς τῆς ἀθανασίας των εἰς τὴν γῆν. Ὅχι, ὡς μὴν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι δόξα, καὶ ἔτι πλέον ἱερά, περιχύνεται ἤδη εἰς τὸν γενναῖον μας συμπολίτην ἡ ψυχὴ του, ὁ ἀόρατος Θεός, ὅστις ἐπλήρωσε τὸν ναόν, ἐξέλειψε, τὸ σῶμα τοῦτο εἶναι τὸ λείψανον τῆς οἰκοδομῆς, ἥτις ἐμπεριεῖχε τὸν θεόν· ἀλλὰ : ποῦ εἶναι ἡ θεότης, ἡ ὁποία τὴν ἐπλήρωσε ; εἰς τὴν ἀληθῆ της κατοικίαν, εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἴμεθα ὡς εἰς γῆν ἐξουρίας, εἰς τόπον πειρασμοῦ, καὶ εἰς προετοιμασίαν μέλλοντος ἀθανάτου· εἰς ἡμᾶς ἐφαρμόζεται ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, εἰς τὰς ξένας σκηνάς, τὸ ἄσμα τοῦ ψαλμοῦδου : «Πῶς ἔδομεν ὥδην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἁλλοτρίας ;»

* Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν «Ἑθνικὴ Ἑφημερίδα», ἔτος Α', ἀριθ. 33-34, ἐν Ναυπλίῳ 13 Ἀυγούστου 1832, σ. 181. Βλ. καὶ τὴν ἀνακοίνωσή μας «Ἐργαγραφικὰ Γ'. Τερψέστη», «Ἑπτανησιακὰ Φύλλα», τόμ. 18' (1952), σ. 12.

Ἀπὸ τὴν ἀληθείᾳ σου πατρίδα, ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὦ Ὑψηλάντη, ὅπου αἱ ἀρεταὶ τῆς γῆς βραβεύονται μὲ τὴν αἰωνίαν μακαριότητα, ἐπίβλεψον πρὸς τὸ ἔθνος σου, καὶ ἔσο ἕως καὶ ἀγαθοποιός· ἐν ὀλίγῳ ἢ ὀνομαστῇ Ἑλλάς θέλει λάβει ναύκληρον τῆς υἱὸν τῆς ἐνδόξου Γερμανίας· νεῦσον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Βασιλόπαιδος τούτου διὰ νὰ ἀνάξῃ εἰς τόσον ὕψος τὸ πλοῖον τοῦ Κράτους, ὥστε ἡ θαυμασία Οὐλασσοπλοῖα νὰ προξενήσῃ τρέμον εἰς τοὺς ὀθονοῦντας τῇ Ἑλληνικῷ ἔθνει, καὶ χαρὰν μεγίστην εἰς τοὺς φίλους του.

13. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΥΕΛΠΙΔΕΣ *

(1833)

Παρήλθον ἕξ ἔτη ἀπ' ὅπου κατεβλήθησαν τὰ θεμέλια τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου σχολείου. Καὶ ἕκτον ἤδη τὰ δώματα ταῦτα ἀντηχοῦν ἀπὸ τῶν νέων μαθητῶν τὰς ἐξετάσεις. Εἰς ἐποχὴν ἐπαναστάσεως ἔγιναν τὰ προλαβόντα γυμνάσια. Τὸ ἐνεστώδες ὅμως, πρῶτον τοῦτο, γίνεται εἰς ἡμέραν ἐλευθερίας. Συγχαίρω ὑμᾶς, ὦ νέοι, συγχαίρω ὑμᾶς καὶ τὴν πατρίδα διὰ τὴν τύχην σας ταύτην. Ἀναφέρων δὲ ταῦτα, σκοπὸν ἔχω νὰ σᾶς προῖδεάσω, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ ρήτορος, ὅστις ἤθελε λάβει τὴν τιμὴν νὰ λαλήσῃ σήμερον πρὸς τὸ σεβαστὸν τοῦτο ἀκροατήριον καὶ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς τούτους μαθητάς, ἀπαιτεῖται νὰ συμφωνῶσι ὑπὲρ ποτε μὲ τὴν ἐνδοξὴν ταύτην ἐποχὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἔλαχεν καὶ εἰς ἐμὲ ἡ τιμὴ αὕτη, δὲν θέλω ἴσως πέσει ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ καιροῦ εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, σκοπεύων νὰ ἀποδείξω, διὰ νὰ κατανεύσετε παρευθὺς τὴν ἐννοίαν τῶν λόγων μου, ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ κοινωνία διὰ νὰ διατηρηθεῖ, καὶ νὰ διατηρηθεῖ εὐπρεπῶς, ἀνάγκη πᾶσα νὰ συγκροτεῖται ἀπὸ σοφοὺς καὶ ἀπὸ ἥρωας. Πρὸς τί δὲ λέγω ταῦτα, εὐκόλως συμπεραίνετε. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων αὐτοὶ οὗτοι οἱ νέοι ἐνασχολήθησαν εἰς τὰ δύο στοιχεῖα τ' ἀπαρτίζοντα τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, εἰς τὴν πολιτικὴν, λέγω, καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν παιδείαν. Ἐπιθυμῶν, ὦ κύριοι ἀκροαταί, ὦ φίλοι νέοι, νὰ ἐφελεῖσω εἰς τὰ λεγόμενά μου καὶ τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν προσοχὴν σας. ἀντικείμενον τῶν λόγων μου θέλω ἔχω τὸ νὰ ἐμπνεύσω εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην νεολαίαν τοῦ Βασιλέως τῆς τᾶ φρονήματα.

Ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ὀρμώμενοι, ἐρχόμεθα νὰ συμπεράνωμεν πῶς ἡ νέα Ἑλληνικὴ κοινωνία διὰ νὰ διατηρηθεῖ, ἐπ'ἀνάγκης εἶναι νὰ στηρίζεται ἀπὸ τὰς ἀρετὰς τῶν σοφῶν καὶ τῶν ἡρώων, διότι τὰ μικρὰ κράτη δὲν δύνανται οὔτε ὥς πρὸς τὴν διάρκειαν, οὔτε ὥς πρὸς τὸ μεγαλεῖον, νὰ ἐξομοιωθῶσι μὲ τὰ μεγάλα, εἰμὴ δι' ἀναπτύξεως πολλῶν ἀρετῶν καὶ εἰς ἓνα λόγον πρέπει νὰ μιμοῦνται τὸν Δία τοῦ Ἑλλήνος ἐκείνου ἀγαλματοποιοῦ, ὅστις διὰ τῆς ἐξόχου ἐπιτηδειότητός του ἐξεικόνισε μὲ σμικροτάτας ἀναλογίας, μικροτέρας ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς φυσικὰς, τὴν φοβερὴν Δία τῆς Ὀλυμπίας ὥς πρὸς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ προσώπου· ἀλλ' ἐγὼ ἀφίνων κατὰ μέρος τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰτίου τούτου, περιορίζομαι εἰς ἓν καὶ μόνον, τὸ ὁποῖον φαίνεται μοι, ὅτι περιλαμβάνει ὅλα τὰ ἄλλα καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον θέλει ἀνταποκρίνεσθαι πᾶσα ἑλληνικὴ καρδία, ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα αἰσθανομένη, καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον θέλει ἀναμφιβόλως κλίνει ἡ καρδία τούτων τῶν νέων, οἵτινες διὰ τὴν ἀθωότητα τῆς ἡλικίας των ἀναφλέγονται ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, τὸ δὲ αἷτιον τοῦτο εἶναι ἡ ἐνεστώσα δόξα τοῦ ἔθνους. Δὲν εἶναι ἀκόμη δεκατρεῖς χρόνοι, ἀπ' οὗ πολλοὶ ἐνόμιζαν τὸ ἀγαπητὸν ἡμῶν ἔδαφος κατοικοῦμενον ἀπὸ χαμερπεῖς δούλους, ἀλλ' αἴφνης ἡ δεδουλωμένη γῆ ἐφάνη ἐσπαρμένη ἀπὸ φυλὴν ἡρώων. Πολλοὶ ἐνδοξοὶ Εὐρωπαῖοι, ἀκολουθοῦντες τὴν γενναίαν ὁρμὴν τῆς καρδίας των, ἔδραξαν τὴν ρομφαίαν καὶ ἔδραμον νὰ μᾶς βοηθήσουν εἰς τὴν τρομαρὰν πάλην, καὶ τὰ σώματά των κεῖνται πλησίον τῶν πεσόντων

* Πρωτοδημοσιεύτηκε μὲ τὸν τίτλο «Λόγος ἐκφωνηθεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου Γ. Τερτσέτου διδασκάλου τῆς Ἱστορίας εἰς τὴν ἐναρξιν τῶν ἐξετάσεων τοῦ Κ. Π. Σχολείου. 1833, 27 Ὀκτωβρίου. [ἔφημ.] Πίλος (Ναυπλίου), ἀρ. 35, 3 Νοεμβρίου 1833, σ. 142, καὶ ἀρ. 36, 10 Νοεμβρίου 1833», σ. 145. Τυπώθηκε ὁ λόγος αὐτός καὶ σὲ φυλλάδιον, μὲ τὸν τίτλο «Λόγος Ἐκφωνηθεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου Γ. Τερτσέτου διδασκάλου τῆς Ἱστορίας εἰς τὴν ἐναρξιν τῶν ἐξετάσεων τοῦ Κ. Π. Σχολείου. 1833, 27 Ὀκτωβρίου». Στὸ τέλος: «Ἐκ τῆς τυπογραφίας Α. Ἀγγελίδου», σχῆμα ὑγδου, σσ. 14.

Ἑλλήνων εἰς πολλάς μάχας ἐνδόξους ὡς ἱερὰ ἀπαρχαὶ εἰς τὸν θεὸν τοῦ δικαίου πολέμου καὶ ὡς τρόπαιον δόξης διὰ τὸ ἔθνος σας. Εἰς τὴν ποροπατήν Ἀμερικὴν τὰ ἀγαπητὰ ἐκεῖνα τέκνα τῆς ἐλευθερίας ἐθέσπισαν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι προπάτορές μας, ἐπικηδεῖους τιμᾶς εἰς πρᾶον τιμὰ καὶ ἰσχυρὸν Ἑλληνα, ἥρωα φονευθέντα πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Αἰτωλίας. Ἐνας μεγάλουμος βασιλεὺς ἀπέθετο τὸ σκήπτρον του, καὶ ἐλάμβανε τὴν λύραν, διὰ νὰ ὑμνήσῃ τὴν ἀθάνατον καρτερίαν σας, ὧ νέοι Ὑαριῶται, καὶ ὅταν ὁ σοφὸς Γάλλος ἐκθείαζεν ὡς Σαλαμίνιον ἥρωα τὸν ναύαρχον Μικρούλην, βέβαια ἐνώπιον τοσούτου ἐπαίνου ἐξηφανίζετο τὸ χάσμα εἴκοσι αἰώνων, καὶ ὁ στέφανος. Ἔστις ἐκύσμησε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος Ἀθηναίου καὶ τῶν ἄλλων ἀθανάτων ἐκυσμοῦσαν καὶ ἐκείνην τοῦ πολίτου τῆς Ὑδρας. Οἱ σύγχρονοί μας ὑπῆρξαν μεταγενέστεροι, διότι μᾶς ἐγκωμιάσαν, καθὼς οἱ μεταγενέστεροι ἐγκωμιάζουν τοὺς προηγηθέντας καὶ δι' ἡμᾶς ἡ ἀνεδείχθη ψευδὲς, ἡ ἔλαβεν ἀξιοσημεῖωτον ἐσχίρεσιν τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο ρητόν, ὅτι διὰ νὰ τιμηθῶσι προσηκόντως οἱ γενναῖοι ἄνδρες πρέπει ν' ἀποθάνωσιν.

Σᾶς ἐρωτῶ τώρα, ὦ κύριοι, σᾶς ἐρωτῶ, ὦ ἀγαπητοὶ μαθηταί, ἀφοῦ τὸ ἔθνος μας ἐφθασεν εἰς τρυφύτην λαμπρότητα, ποῖον εἶναι τὸ χρέος μας; Τὸ χρέος μας εἶναι νὰ διατηρήσωμεν καὶ νὰ ἐπαυξήσωμεν τὴν ἐθνικὴν ταύτην τιμὴν ἢ ν' ἀποθάνωμεν ὑπὲρ αὐτῆς ἢ μετ' αὐτῆς. Ἐὰν ἡ ἐθνικὴ ἰσχὺς δύνανται νὰ διατηρηθεῖ δι' ἄλλων μέσων ἐκτὸς ἐκείνων, τὰ ὅποια διδάσκει ἡ σοφία καὶ ἡ ἀνδρεία, νομίζω, ὅτι εἶναι ἄγνωστον εἰς πολλούς, καὶ νομίζω κακῶς συλλογιζόμενον καὶ κακὸν πολίτην τὸν ὅστις δισχυρίζεται τὸ ἐναντίον. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἀνδρεία ἀφαιροῦν ἢ δίδουν τὸ πᾶν εἰς τὰ ἔθνη, ἡ πάλῃ βασιλεύει ἐπὶ τῆς γῆς, πλὴν αἱ αἰώνιοι σχέσεις τῶν πραγμάτων, ἡ πείρα τοῦ παρελθόντος μᾶς διδάσκουν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἀθλητὴς στεφانوῦται, ὅστις ἐκτυλίσσει ἐπιμελέστερα καὶ ἀληθέστερα τὰς δυνάμεις τῆς διανοίας του, καὶ ὅστις εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης δύνανται νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς ιδέας του μὲ τὴν σπάθην γυμνωμένην· τοιοῦτοι θέλομεν εἶσθαι, ἐὰν θυσιάζωμεν εἰς τοὺς βωμοὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας. Ἡ σοφία θέλει ἐξαπλώσῃ μεταξὺ μας τὴν ὁμόνοιαν, τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα καὶ τὸν πρὸς τοὺς νόμους, καὶ ἡ ἔμφυτος εἰς τὰς ἐλληνικὰς γενεὰς ἀνδρεία τελειοποιημένη διὰ τῆς τέχνης, θέλει εἶσθαι ἡ σταθεροτέρα προστατίς των. Ἄς ἔχωμεν καλὴν ιδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ δὲν θέλει πλανώμεθα, καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ νὰ ἐμβλύνῃ τις εἰς τὸν δρόμον ὅταν συναισθάνεται, ὅτι δύναται νὰ συλλάβῃ ὥραίης ιδέας καὶ ἔχει ἱκανότητα νὰ τὰς ἐκτελέσῃ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ καυχηθῶμεν, ὅτι εἴμεθα μεταξὺ τῶν συγχρόνων ἐθνῶν, ὅτι ἦσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν των ὡς ἀπόγονοι τοῦ μεγίστου τῶν θεῶν καὶ τοῦ ἀνδρειοτάτου τῶν ἡρώων, εἶχαν ἐξιδιασμένον δικαίωμα νὰ θυσιάζωσιν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ν' ἀρχωσι τῶν στρατευμάτων, καὶ ἡμεῖς ἀπόγονοι τοῦ θαυμασιωτέρου μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, ἂς καλλιεργῶμεν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν, ὡς κληρονομικά μας δικαιώματα. Τοιουτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον, προοδεύοντος τοῦ χρόνου, θέλει καταντηθεῖ ἀκμαϊότερον καὶ σταθερώτερον, διότι τοῦ χρόνου ἴδιον εἶναι νὰ ὀριμάζει τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους ἡ σοφία προήγαγεν· πολλὰ κατὰκτήσεις πρέπει ἀκόμη νὰ γένωσι, πολλὰ τρόπαια νὰ ἀναγερθοῦν εἰς τὸν διανοητικὸν καὶ ὑλικὸν κόσμον· ἂς προνοῶμεν διὰ τὸ μέγα ὄνομα τῆς Ἑλλάδος· ἐὰν αὐτὸ ἀντηγεῖ ἐνδόξως εἰς τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι διότι ἐξοχοὶ ἄνδρες τὸ κατέστησαν τοιοῦτον ἀναπολοῦντες τὰς λαμπρὰς πράξεις τῶν προγόνων μας, μελετῶντες τὰ ἐξαιρία συγγράμματα, τὰ ὅποια κατέλιπον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἀναφλέχθητε ἀπὸ τὴν ἀμίλλαν τοῦ νὰ ἐξισωθῆτε μὲ αὐτούς, ἢ καὶ νὰ τοὺς ὑπερβῆτε.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ταῦτα, κύριοι, νομίζω, ὅτι ἐξάγεται τὸ χρέος ἐκάστου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἀνήκοντος, νὰ εἶναι σοφὸς καὶ ἀνδρεῖος, ἀλλ' εἰς τούτους τοὺς νέους, παρὰ εἰς πάντα ἄλλον, ἀνήκει τὸ χρέος τοῦτο, καθ' ὅσον καλλιεργοῦντες τὰς τέχνας τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, δύνανται νὰ κατορθώσωσι πᾶν ὑψηλὸν ἐπιχείρημα καὶ μαῦ φαίνεται, ὅτι οἱ λόγοι μου ὑπῆρξαν ἕως τώρα καὶ ὄρθοι καὶ γενναῖοι, πλὴν μὴν νομίζετε, ὅτι εἶναι ἰδιόκοί μου· ἐγὼ ἐπεριορίσθην εἰς τὸ νὰ σχολιάσω ἐν ὑψηλὸν κείμενον.

Ἀκούσατέ μου, κύριοι, καὶ ἐξαιρέτως ἀποτείνομαι πρὸς τὸν ἐντιμον διευθυντὴν καὶ πρὸς τοὺς ἀξιόους διδασκάλους, καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐνθυμηθῆτε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐπροσφέραμεν τὰς προσκυνήσεις μας εἰς τὸν Μ. Βασιλέα μας· ἐχαίρομεν διὰ τὴν εὐμένειαν καὶ ἐμπροσθήγορον τοῦ Βασιλέως ὑποδοχῆν, ἀλλ' εὐθὺς ἠσθάνθημεν καὶ χαρὰν καὶ θαυμασμόν, ὅταν ἤκούσαμεν ἀπὸ τοῦ ἱερὸν στόμα τοῦ Βασιλέως: ἄΓ' ὦν τεχνῶν καὶ τῶν μαθήσεων θέλω εἶμαι μέγας φίλος, ἕως ὅπου

ἐκτείνεται ἡ βασιλική μου ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ σεῖς ἐφείλετε νὰ ἐνασχολεῖσθε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων σας. Τὸ κράτος ζητεῖ ἀπὸ σᾶς νὰ μορφώσετε τοὺς μαθητάς σας ἀγαθοὺς πολίτας καὶ ἀνδρείους στρατιώτας. Αὗτοί ἦσαν οἱ λόγοι τοῦ Βασιλέως καὶ ἐγὼ σήμερον ἐσχολίασα μόνον τὰς ἀγκυπητάς αὐτάς λέξεις, διότι εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ πολίτου ἀνάγεται ἡ δικαιοσύνη, ἥτις δημιουργεῖ καὶ ἀγαπᾷ τοὺς νόμους· ἡ φρόνησις, ἥτις διευθύνει τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς ἐνεργείας, καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ τιμιότης εἰς τὴν δημόσιον διαχείρισιν, ἔλαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ σοφοῦ· εἰς δὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ στρατιώτου ἀνάγεται ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ γενναίουψυχία, ιδιότητες τοῦ ἥρωος· ἐὰν λοιπὸν νομίζετε, κύριοι, ὅτι εἰς τὸν παρόντα λόγον μου ὑπάρχει τι φρόνιμον καὶ ὑψηλόν, ἡ τιμὴ ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον ὅστις μὲ τὸν ἐνέπνευσεν.

Σὲ ἀπιδίδωμεν εὐχαριστίας, ὦ ἐνδοξε Βασιλεῦ, διὰ τὰ γενναῖα σου αἰσθήματα, καὶ εἴθε οἱ νέοι οὗτοι γινόμενοι ἄξιοι τῆς πατρικῆς σου ἀγάπης, εἴθε νὰ ἐκτείνωσι τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός σου καὶ τοῦ ἔθνους τὸ ἥποῖον κυβερνᾷς, εἴθε νὰ ἐκτείνωσι τὰς Ἑυρωπαϊκὰς μαθήσεις ἕως ἐκεῖ ὅπου ἐφθασαν οἱ μεγάλοι μας πρόγονοι. Τὸ μέλλον μᾶς εἶναι ἀγνωστον, ἀλλὰ μία ἡμέρα δὲν φέρει τὰ συμβάντα τῆς ἄλλης, καὶ ἡμεῖς τολμῶμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι θέλωμεν ἀφήσει ὀπίσω πᾶσαν ὑπὲρ ἡμῶν καλὴν προφητείαν, ἐὰν ὁ παντοδύναμος εὐδοκήσῃ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν κοινὴν προσδοκίαν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς μας καθὼς εἶναι πρῶτος κατὰ τὸν βαθμὸν εἰς τὸ ἔθνος, οὕτως ὅταν ἀνδρωθεῖ θέλει εἶναι καὶ πρῶτος κατὰ τὴν σοφίαν καὶ κατὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀρετὴν.

Τελειώνω τέλος πάντων τὸν λόγον μου καὶ στρέφομαι πρὸς σᾶς ὦ μαθηταί, καὶ σᾶς λέγω, ὅτι ἡ τύχη σας θέλει εἶσθαι λαμπρὰ καὶ ἂν περιορισθῆτε εἰς ὅ,τι νομίμως δύναται τις νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ σᾶς· διότι ἡ θέλετε ζήσῃ ὡς δίκαιος, ἡ θέλετε ἀποθάνῃ ὡς ἥρως, καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις θέλετε θαυμασθεῖ καὶ ἐπαινεθεῖ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους σας καὶ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους· καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον πλεον ἁθάναντον ἀπὸ τὸν παρόντα, θέλετε ἀπολαύσει τὰ βραβεῖα, τὰ ὅποια δίδονται εἰς ἐκεῖνους, οἵτινες ὑπηρέτησαν καλῶς τὴν πατρίδα.

Εἰς ὅλους ὅσοι διέσωσαν, ἐβοήθησαν ἢ ἀβύχησαν τὴν πατρίδα, ὑπάρχει ρητὸς καὶ ὠρισμένος τόπος εἰς τὸν οὐρανόν ὅπου μακάριοι ἀναπαύονται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα*. Οὕτως ἔλεγεν ὁ παλαιὸς Σκιπίων πρὸς τὸν ἀνεψιόν του καὶ τὸν ἐδειχνε τὸν καθαρώτατον Γαλαξίαν, σκηνὴν τῶν δικαίων καὶ τῶν ἡρώων. Ὡ νέοι, προσπαθήσατε νὰ γενῆτε ἄξιοι ταύτης τῆς σκηνῆς, διότι ἐκεῖ θέλετε εὖρε πολλοὺς τῶν περιφήμων προγόνων σας, καὶ ἐκεῖ θέλει ἀναβεῖ καὶ εἴθε νὰ ἀναβεῖ ὅσον τὸ δυνατὸν βραδύτατα καὶ ὁ πολυπλόηγρος Βασιλεὺς μας.

14. « ΑΠΟΛΟΓΙΑ » κλπ. » *

(1835)

Πρὸς τὸν Κύριον Α. Σοῦτσον,

Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Δικαστηρίου τῶν Ἐφετῶν.

Ἐὰν ὀλίγοι ἢ πολλοὶ ἐκ τῆς παρούσης γενεᾶς εἶναι ἄξιοι νὰ ζῶσιν εἰς τοσούτους τοὺς θαυμαμασίους χρόνους τῆς Πατρίδος, δὲν εἶναι ἔργον μου νὰ ἐρευνήσω· τοῦτο δὲ μόνον καλῶς ἐξεύρω ὅτι *Σὺ εἶσαι ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν.* Πρώτης μεγίστης διακρίνει τὸν ἰδιωτικόν σου βίον

* Ἐνὸπιον Σκιπίωνος.

* Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γεώργιο Τερτσέτη σὲ φυλλάδιο μὲ τὸν τίτλο : «Γεωργίου Τερτσέτου, Ἀπολογία εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀ. Πολυζοῖδου δημόσιον κατηγορίαν ὡς ἐνόχιον ἀμφοτέρων ἀρνήσεως ὑπηρεσίας καὶ παραβιάσεως τῆς ἐχεμυθείας μὲ σκοπὸν ἰδιοτελεῖ καὶ πρὸς βλάβην τοῦ Κράτους. Κατὰ τὴν δίκην Θ. Κολλοτρούνη καὶ Δ. Παπουτῆ ἐκφωνηθεῖσα τῇ 18^ῃ Σεπτεμβρίου (sic) τοῦ ΔΩΔ εἰς τὸ ἐν Νευπλίῳ Ἐγκλ. ἡματικὸν Δικαστήριον. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Α. καὶ Ν. Ἀγγελιδῶν, 1835», σκῆμα ὕψους, σσ. 8[᾽] 67. Ἡ ἐκδόσή μας γίνεσθαι ἀπὸ τὸ παραπάνω φυλλάδιο τοῦ Τερτσέτη. Στὸ ἀρχεῖο μας σώζεται καὶ τὸ αὐτόγραφο τῆς Ἀπολογίας τοῦ Τερτσέτη, ρφ. 29 (31 + 21) γραμμὲς διπλῆς, πρὸς παρουσιάζει ὀρισμέναις ἀλλαγὰς ἢ παραλλαγὰς ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν ἴδιον φυλλάδιον. Βλ. τὴν ἐργασίαν μας «Γεωργίου Τερτσέτη. Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821», «Διεθνὴ Βιβλία» 1970, σσ. 394-413, βασισμένη στὸ αὐτόγραφο τῆς Ἀπολογίας τοῦ Τερτσέτη.